

EXAMINATIONS AND ASSESSMENT CHIEF DIRECTORATE

Home of Examinations and Assessment, Zone 6, Zwelitsha, 5600
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA, Website: www.ecdoe.gov.za

2022 NSC CHIEF MARKER'S REPORT

SUBJECT	SESOTHO HL	
PAPER	2	
DURATION OF PAPER:	2 ½ Dihora	
PROVINCE	EASTERN CAPE	
DATES OF MARKING	7 – 22 DECEMBER 2022	

SECTION 1: (General overview of Learner Performance in the question paper as a whole)

Tshebetso ya bahlahlobuwa ba selemong sena 2022 ha e ya ba ntle hohang kaha ho bahlahlobuwa ba 1985 ba ngotseng ditlahlobo, ke ba etsang 52.2 % ba kgonneng ho pasa.

SECTION 2: Comment on candidates' performance in individual questions

QUESTION 1

(a) General comment on the performance of learners in the specific questions.

Was the questions well answered or poorly answered?

Potso ena ke ya moqoqo karolong ya pele mme yona ke e nngwe ya dithothokiso tse balwang sehlopheng sa 12 e nang le matshwao a 10. Ke ebang bahlahlobuwa ba etsa kgetho ho tse nne tsona. Ke bahlahlobuwa ba 14 ba ho ba 100 ba kgethileng potso ena. Ba fumane matshwao a boemong bohare.

(b) Why was some questions poorly answered? Also provide specific examples, indicate common errors committed by learners in this question, and any misconceptions.

Bahlahlobuwa ha ba a sebeta hantle e hobane ho ba 14 ba 10 ba feitse potso ena. Diphoso tsa bona di tshwana ka mokgwa o latelang:

- Ba akaretsa thothokiso
- Ha ba kgone ho hlakisa molaetsa o fetiswang ke sethothokisi
- Ha ba tsebe sebopelo sa potso e telele ya moqoqo
- Ha ho dikakanyo tse lahlehisang

(c) Provide suggestions for improvement in relation to Teaching and Learning

- Bahlahlobuwa ba rutwe ho ngola sebopelo sa potso e telele ya moqoqo.
- Ba rutwe ho hlwaya mohopolo wa sehlooho potsong.

(d) Describe any other specific observations relating to responses of learners and comments that are useful to teachers, subject advisors, teacher development etc.

- Bahlahlobuwa ha ba tsebe ho araba potso ya moqoqo ka ha meqoqo ha e na selelekela moo ba bontshang kutlwisiso ya potso mme ha ba kgone ho omela ka seo ba tla bua ka sona ho dikahare ka kakaretso le hona ho phethela.

QUESTION 2,3,4 and 5

(a)General comment on the performance of learners in the specific questions. Was the questions well answered or poorly answered?

Potso ena e arابهile hantle. Le ha ho le jwalo baithuti bongata ba fumana matshwao a mahareng. Ba ntse ba le teng bahlahlobuwa ba se nang bokgoni hohang mofuteng ona wa potso.

(b)Why the questions were poorly answered? Also provide specific examples, indicate common errors committed by learners in this question, and any misconceptions.

Bahlahlobuwa ba sebeditse hantle le hoja ho ntse ho le teng ba sa sebetsang hantle.

Ho bahlahlobuwa ba 100 ke ba 8 ba kgonneng ho pasa mme ba 66 ba bile le bokgoni Potsong ya 2 ho pasitse baithuti ba 71 ho ba 74.

Ha potsong ya 3 ho pasitse 71 ho ba 83 ba arabileng potso.

Potsong ya 4 ho pasitse a 25 ho ba 28 mme ho potsong ya 5 ho ba 100 ho pasite ba 82

Diphoso tsa bona di tshwana ka mokgwa o latelang:

2.2 Potso e ne e hloka bahlahlahlobuwa ba fane ka sepheo sa tshebediso ya phetapheto ya mantswa e qalang. Ba arabile ka ho fana ka tlhaloso ya phetapheto. Tebello e ne e le hore ba re: E hokahanya melethothokiso eo e mmedi ho fetisa mohopolo.

2.5,3.5,4.5 Dipotso tsena di ne di hloka hore ba sekaseke matla a anastrofi. Ba ne ba fana ka sepheo sa yona. Ha karabo e hlokehang e le ho qatsohisa lentswe 'diphateng'e wetse,le phaphatheha

3.2 Potso e ne hloka ba fane ka moelelo wa tshwaofatso. Bahlahlobuwa ba ne ba qotsa mola thothokisong.

4.4 Potso e ne hloka ba fane ka sehalo, ba bolela ka mefuta ya sehalo sa thabo ,mahlomola jj

(c) Provide suggestions for improvement in relation to Teaching and Learning

Baithuti ba rutwe ho sekaseka ka tshetshefo, le hore ba rutwe ho hlwaya mantswa a bohlokwa potsong ba nto araba.

(d) Describe any other specific observations relating to responses of learners and comments that are useful to teachers, subject advisors, teacher development etc.

Pharela e kgolo ho bonahetse ba sa utlwisisi dipotso. Ka hoo boitjhoriso le ho sebedisa matitjhere a nang le boiphihlelo ho ka ba tswela molemo.

QUESTION 12& 20

(a) General comment on the performance of learners in the specific questions. Was the questions well answered or poorly answered?

Tshebetso ya bahlahlobuwa e bonahetse sebetsehile hampe dipotsong tsena ka ha ha ho bahlahlobuwa ba kgonneng ho fumana matshwao a ka hodimo ho 20

(b) Why was some questions poorly answered? Also provide specific examples, indicate common errors committed by learners in this question, and any misconceptions.

Dipotsong tsena ho bahetse bahlahlobuwa bas a utlwisisa potso ka ha bobeding ba tsona dipotso tenaba ne ba araba ba ikamahantse le ntlha e e hlahisitsweng dipotsong ka bobedi e leng ' Thuso o a phapa... le e reng Naledi ruri o lokela ho ema ka maoto o ipatlele makgulo a matala... ba hloleha ho tsepama ho batho ba botswa le ho hloka boikemelo ha batho ba bomme.

- Baithuti ba tlameha ho rutwa ho hlwaya mantse a bohlokwa potsong.
- Ba bale potso ka kutlwisiso pele ba qadisa ho araba.

Diphoso tsa bona di tshwana ka mokgwa o latelang:

- Ba pheta pale ya buka ka kakaretso.
- Ba bang ba bona ha ba tsebe buka
- Ha ba tsebe ho ngola moqoqo wa kgang/ tlhaloso.

Kakakanyo ya bona ke ho bontsha ho phapaha ha Thuso ya batlang ho etsa mosebetsi wa sekolo bona ba se maikemisetso a ho etsa seo/Ba bua ka Naledi ya kgothaditsweng ke Seipati ho ipatlela makgulo a matala.

(c) Provide suggestions for improvement in relation to Teaching and Learning

Baithuti ba rutwe ho sekaseka ka tshetshefo, le hore ba rutwe ho hlwaya mantse a bohlokwa potsong ba nto araba.

(d) Describe any other specific observations relating to responses of learners and comments that are useful to teachers, subject advisors, teacher development etc.

Pharela e kgolo ho bonahetse ba sa utlwisisi dipotso. Ka hoo boitjhoriso le ho sebedisa matitjhere a nang le boiphihlelo ho ka ba tswela molemo.

QUESTION 13 & 21

- (a) General comment on the performance of learners in the specific questions. Was the questions well answered or poorly answered?

Bahlahlobuwa ha ba ya sebetsa hantle dipotsong ka bobedi ka hobane ha ho mohlahlobuwa ya fumaneng matshwao ka hodimo ho 18.

(b) Why was some questions poorly answered? Also provide specific examples, indicate common errors committed by learners in this question, and any misconceptions.

13.1 Bahahlobuwa ba hlolehile ho araba potso ena e neng e batla hore ba bolele hore 'Tutudu a ithokomele' ba itse Tutudu o na le dira tse ngata. Ha tebello e ne e le hore bophelo ba hae bo mathateng.

13.9 Ba hlolehile ho bontsha hore Dikgapane o rabete jwang lentswe la 'Na ke nnete' tebello e ne e le hore o fetotse mohopolo wa ho diha Tutudu o maiketsong a ho hlahisa lekunutu la Thebe.

13.4 Ba hlolehile ho hlahisa leeme le tshekamelo ya lekgotla la tsamaiso ya sekolo. Ba arabile ka ho hlahisa tshekamelo feela.

13.14 & 21 12 Ha ba tsebe ho sekaseka ka tshetshefo dipotsong ka bobedi. Ba boletse ha Tutudu o binne ha monate/ Tsietsi a bolaile qha. Tebello e ne e le ho hlakisa ka botebo hore hlakise hore maikutlo a Matselapedi ka Tutudu a ne a le jwang pele a utlwa makgabane le hore makgabane ao a mo fetotse maikutlo jwang./

Ba boletse ha tshenyeho ya lenyalo la Naledi e bakilwe ke ho ratana le Mohlouwa. Tebello e le hore ba bontshe hore bofuma bo entse hore Naledi a fetolwe ha bonolo ke Seipati mme Ke ha Tsietsi a ba mmolai.

c) Provide suggestions for improvement in relation to Teaching and Learning

Baithuti ba rutwe ho sekaseka ka tshetshefo, le hore ba rutwe ho hlwaya mantswa a bohlokwa potsong ba nto araba.

d) Describe any other specific observations relating to responses of learners and comments that are useful to teachers, subject advisors, teacher development etc.

Pharela e kgolo ho bonahetse ba sa utlwisisi dipotso. Ka hoo boitjhoriso le ho sebedisa matijhere a nang le boiphihlelo ho ka ba tswela molemo.

2. RECOMMENDATION

Baithuti ba nyollwe matshwao hobane pampiri ena e ba thatafelletse haholo karolong ya B le C ke ka hona re sisinyang hore matshwao a nyollwe a baithuti pampiri ena. Ba nyollwe ka matshwao a (10)

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITI YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

PUDUNGWANA 2022

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2½

Pampiri ena e na le maqephe a 29.

Difuperweng tsa pampiri ena di se sebediswe ntle ho tumello

Phetla

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLUWA

1. Bala ditaelo tsena ka tlhoko pele o qala ho araba dipotso.
2. O se ke wa latella ho bala pampiri yohle. Tadima pele papetla ya dikahare leqepheng la bone, mme o tshwaye dinomoro tsa dipotso tse botsitsweng dibukeng tseo o ithutileng tsona selemong sena. Ha o entse sena, bala dipotso tseo, mme e be o kgetha tseo o ratang ho di araba.
3. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A:	Dithothokiso	(30)
KAROLO YA B:	Pale/Sengolwa sa Boholoholo	(25)
KAROLO YA C:	Tshwantshiso/Terama	(25)
4. Araba dipotso TSE HLANO kaofela: TSE THARO (3) KAROLONG YA A, E LE NNGWE (1) KAROLONG YA B le E LE NNGWE (1) KAROLONG YA C ka mokgwa ona:

KAROLONG YA A: DITHOTHOKISO
Dithothokiso tseo o di rutilweng – Araba dipotso TSE PEDI.
Thothokiso eo o sa e rutwang – O TLAMEHA ho araba potso ena.

KAROLONG YA B: PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO
Araba potso E LE NNGWE.

KAROLONG YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA
Araba potso E LE NNGWE.
5. KGETHO YA DIPOTSO KAROLONG YA B (PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO) LE YA C (TERAMA)
 - Araba dipotso tsa pale/sengolwa sa bohoholo le terama tseo o ithutileng tsona FEELA.
 - Araba potso E LE NNGWE E TELELE YA MOQOQO le E LE NNGWE ya dipotso TSE KGUTSHWANE. Haeba o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C. Haeba o araba potso tse kgutshwanyane KAROLONG YA B, o lokela ho araba potso e telele ya moqoqo KAROLONG YA C. Sebedisa lenanennetefatso le hlahisitsweng leqepheng la 5 ho etsa kgetho ya hao.
6. BOLELELE BA DIKARABO
 - Potso e telele ya Dithothokiso e lokela ho arajwa ka mantswe a 250–300.
 - Dipotso tse telele tsa Pale le Terama di lokela ho arajwa ka mantswe a 400–450.
 - Bolelele ba dikarabo tsa dipotso tse kgutshwane bo tla laolwa ke kabo ya matshwao. Tsepama potsong, mme o se ke wa tswa lekoteng.
7. Latela ditaelo tse hlahang qalong ya KAROLO ka NNGWE ka tlhoko.
8. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ena ya dipotso.

9. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
10. Sebedisa nako ya hao ka mokgwa o latelang:
KAROLO YA A: Metsotso e 40
KAROLO YA B: Metsotso e 55
KAROLO YA C: Metsotso e 55
11. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.

LEQEPHE LA DIKAHARE

Dintlha tse hlalishitsweng leqepheng lena di tla o thusa ho kgetha dipotso tseo o ratang ho di araba ntle le ho qobelleha hore o bale pampiri yohle.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO			
Dithothokiso tseo o di rutilweng: Araba dipotso TSE PEDI feela ho tsena.			
NOMORO YA POTSO	MOFUTA WA POTSO	MATSHWAO	NOMORO YA LEQEPHE
1. 'Ke lla le wena'	Potso e telele ya moqoqo	10	6
2. 'Rato la ka'	Dipotso tse kgutshwane	10	7
3. 'Ba ileng ba ile'	Dipotso tse kgutshwane	10	8
4. 'Dikano'	Dipotso tse kgutshwane	10	9
MMOHO LE			
Thothokiso eo o sa e rutwang: O TLAMEHILE HO araba potso ena.			
5. 'O emetseng'	Dipotso tse kgutshwane	10	10
KAROLO YA B: PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO			
ELA HLOKO: Araba potso E LE NNGWE e telele le E LE NNGWE ya TSE KGUTSHWANE. Ha o araba potso e telele KAROLONG YA B, o lokela ho araba e kgutshwane KAROLONG YA C. O lokela ho araba potso E LE NNGWE feela KAROLONG YA B le YA C.			
PALE: Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.			
6. <i>Botsang lebitla</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	11
7. <i>Botsang lebitla</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	11
8. <i>Diepollo</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	14
9. <i>Diepollo</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	14
10. <i>Mme</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	16
11. <i>Mme</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	16
12. <i>Tutudu ha e patwe</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	18
13. <i>Tutudu ha e patwe</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	18
KAPA			
SENGOLWA SA BOHOLOHOLO: Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohoholo.			
14. <i>Ke qati e a lomisanwa</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	20
15. <i>Ke qati e a lomisanwa</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	20
KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA			
Araba potso E LE NNGWE feela bukeng eo o e rutilweng.			
16. <i>Seyalemoya</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	22
17. <i>Seyalemoya</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	22
18. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	25
19. <i>Haeso Mafotholeng</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	25
20. <i>Lejwe la Kgopiso</i>	Potso e telele ya moqoqo	25	28
21. <i>Lejwe la Kgopiso</i>	Dipotso tse kgutshwane	25	28

ELA HLOKO: Dikarolong tsa B le C, e NNGWE ya dipotso tse arawang e tlameha ho ba ya MOQOQO, ha e NNGWE e lokela ho ba ya di dipotso TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba dipotso TSE PEDI tsa mofuta wa moqoqo kapa TSE PEDI tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane.

LENANENNETEFATSO

Sebedisa lenanennetefatso lena qetellong ho nnetefatsa hore na efela o arabile dipotso tse hlokehang.

KAROLO	NOMORO TSA DIPOTSO	PALO YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA	TSHWAYA (✓)
A: DITHOTHOKISO (<i>tseo o di rutilweng</i>) (Potso e telele ya moqoqo KAPA dipotso tse kgutshwane)	1–4	2	
A: DITHOTHOKISO (<i>eo o sa e rutwang</i>) (Dipotso tse kgutshwane)	5	1	
B: PALE (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane) KAPA B: SENGOLWA SA BOHOLOHOLO (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	6–13 14–15	1	
C: TSHWANTSHISO/TERAMA (Potso e telele ya moqoqo KAPA ya dipotso tse kgutshwane)	16–21	1	
PALO YOHLE YA DIPOTSO TSE LOKELANG HO ARAJWA.		5	

ELA HLOKO: DIKAROLONG TSA B le C, nnetefatsa hore o arabile potso E LE NNGWE YA MOQOQO le E NNGWE YA DIPOTSO TSE KGUTSHWANE. Ha o a lokela ho araba potso TSE PEDI tsa moqoqo kapa TSE PEDI tsa dipotso tse kgutshwane.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO

Karolong ena o botsitswe dithothokiso TSE HLANO (POTSO YA 1–5). Araba dipotso TSE THARO feela.

DITHOTHOKISO TSEO O DI RUTILWENG

Kgetha mme o arabe dipotso TSE PEDI feela dithothokisong tseo o di rutilweng selemong sena (POTSO YA 1 ho isa ho POTSO YA 4). O TLAMEHA ho araba POTSO YA 5, e leng thothokiso eo o sa e rutwang.

POTSO YA 1: POTSO E TELELE YA MOQOQO

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

KE LLA LE WENA – MT Lekitlane

- 1 Boseyeng o nkentse mpowane, thatohatsi;
- 2 Bongwaneng ka ba naletsana e pela kgwedi.
- 3 Yare ke tla ke lla sa mmokotsane, phohomela;
- 4 Thaka tsa ka di ntetekile re ipapalla.

- 5 Wa kgweletsa dithebetha wa itokisetsa ntwā,
- 6 Tlong wa tswa o bipetsane, o hemesela;
- 7 Malapeng a bantlhokofatsi wa kena o fufuletswe.
- 8 Wa tsholela batho maqa ba sa o lebella.

- 9 Bitsong la ka wa qabana le batho, la fapana;
- 10 Manyaleng ao ke a entseng wa nkemela,
- 11 Thupa ka se e latswe, ka se e tsebe.

- 12 Kajeno ke lla le wena morati wa me,
- 13 Hara banna ke ya marapo a bonolonolo,
- 14 Ke tsietswa le ke maimanyana a sa reng letho.

Sekaseka kamoo sethohokisi se sebedisitseng **phetapheto** ho hlakisa molaetsa wa sona.

Karabo ya hao e be bolelele ba mantswe a 250–300.

[10]

POTSO YA 2: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

RATO LA KA – MT Lekitlane

- 1 Hoja ke le molaodi wa tsohle, ke a laela;
 2 Letsatsi ho se bitohe ke ne ke tla le laela.
 3 Hoba moratuwa o hole, nke se mmone;
 4 Le ha le ka hlaha le sele le bohweg ba ntja.
- 5 Empa hoba ha ke molaodi ha ke laole.
 6 La tjhaba eka ha le utlwe sello sa ka,
 7 La tjhaba diphateng ke kakaletse feela,
 8 Roko bo ile bo ntshiile ke nnotshi.
- 9 Ha di tlwaela makgulo buka ka di lwantsha,
 10 Ka di ntsha maqephe phelo ba tsona,
 11 Lesiba ka le kokosa taba tsa ntlala.
 12 Ka ngola maqepheqephe, ka kgotsofala.

- 2.1 Tlohelo e fumanwang molathothokisong wa 4 e bakwa ke ho tlohelwa ha lentswe lefe mme bohlokwa ba yona ke bofe molathothokisong oo? (3)
- 2.2 Phetapheto ya mantswe e qalang, e fumanwang molathothokisong wa 6 le wa 7 ('La tjhaba') e sebedisitswe ka sepheo sefe? (2)
- 2.3 Maikutlo a ikutlwahatsang molathothokisong wa 6 ke afe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 2.4 Fana ka moelelo o otlohileng o hlakiswang ke molathothokiso wa 8. (1)
- 2.5 Sekaseka matla a tshebediso ya anastrofi e sebedisitsweng molathothokisong wa 7. (2)
- [10]**

POTSO YA 3: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

BA ILENG BA ILE – JG Mocoancoeng

- 1 Diolo tse ngata, tse motopo,
 2 Mahlabatheng kwana Sahara,
 3 Di supa moo re phomotseng,
 4 Bahale ba ntwā ya Hitlara,
 5 Sera sa tokoloho.
- 6 Re ne re bitswe ke balaodi,
 7 Ba re e wetse kgomo Yuropo.
 8 Ra tela menyaka le maifo,
 9 Ho e namola e kgubedu,
 10 Ntwā mahlomola.
- 11 Setumo e ne e se sepheo sa rona;
 12 Dikgabiso re ne re sa di natse,
 13 Ho lwana e ne e le mosebetsi wa rona,
 14 Re lebaleng, le itshebelletse.
 15 Ba ileng ba ile.

- 3.1 Fana ka moelelo o otlolohileng o hlahiswang ke molathothokiso wa 1. (1)
- 3.2 Tshwaofatso e sebedisitsweng molathothokisong wa 3, e hlakisa moelelo ofe? (2)
- 3.3 Hlalosa sepheo sa sejura se sebedisitsweng molathothokisong wa 14. (2)
- 3.4 Sehlo se hlakiswang ke temanathothokiso ya 3 ke sefe? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- 3.5 Sekaseka matla a tshebediso ya anastrofi e sebedisitsweng molathothokisong wa 7. (2)
- [10]**

POTSO YA 4: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse e latelang.

DIKANO – JM NKUTHA

1 Ka ikana pela ntate ho theohela lefatsheng,
2 Ke tle ke pholose setjhaba sa hae ho e mobe,
3 Yena ya neng a se a bile a se bitsa sa hae,
4 Ka baka la mekgwa le mesebetsi ya sona.

5 Ka theoha ka Maria morwetsana wa ho loka,
6 Ka wela atleeng tsa Josefa monna wa kgale,
7 Yena ya ileng a mamela lengeloi la ntate,
8 Ha le ne le re a nkamohele ke tseleng.

9 Herota a utlwa a mpatla hodimo le tlase,
10 A mpatla hore ke shwe dikano di fele,
11 Tsa ho rena ha ka lefatsheng la ntate,
12 E be yena morena a le mong to!

13 A phaphatheha ka nna Josefa eo,
14 A phaphatheha ho baballa pallo,
15 A phaphatheha ho phetha taelo,
16 Ho ntebela lefatsheng ka mehla.

- 4.1 Fana ka moelelo o otlolohileng wa molathothokiso wa 5. (1)
- 4.2 Qolla mantse a mabedi a re bopelang tatolano ya mantse molathothokisong wa 9. (2)
- 4.3 Qolla melathothokiso e re bopelang phetapheto ya sebopelo temeng ya 4 o be o hlalose hore e sebedisitse ka sepheo sefe. (3)
- 4.4 Hlalosa sehlo se ikutlwahatsang temanathothokisong ya 4. (2)
- 4.5 Sekaseka matla a tshebediso ya anastrofi e sebedisitsweng molathothokisong wa 13. (2)

[10]**MMOHO LE**

THOTHOKISO EO O SA E RUTWANG

O TLAMEHA ho araba potso ena.

POTSO YA 5: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

Bala qotso ena ka tlhoko, ebe o araba dipotso tse tla e latela.

O EMETSENG – TJ Mahapa

- 1 Hantlente molato keng sephoqo towe,
2 Ha o dutse lapeng o ahlame,
3 Tlasa bethe e le lao sa hao,
4 Ha thunya se lla se kgabola?
- 5 Tjhaba ke sela se a itseka.
6 Ntwa se e lata letailane
7 Se re: ha e boye Afrika, ha e boye'.
8 Wena o ahlame tlong phauphau towe.
- 9 Hela, nkahlama phaphama,
10 Tadima ba masea bana ke bane,
11 Ba a lwana ba a itseka,
12 Wena o emetseng?
- 13 Hela tsheremoloha wena, tsoha,
14 Ikise o yo lwana nkahlama,
15 Aforekeng e ntjha le wena o be le seabo,
16 Kapa o emetseng?
- 17 Ha ho kgomo sebeletsa pere mona,
18 Ha tjhaba sa Rantsho se itseka, lwana,
19 Lesa ho tsherehana o peraletse lapeng,
20 Kapa o tla re o emetseng?

- 5.1 Kgonyetso e fumanwang molathothokisong wa 4 e botjwa ke lentswe lefe mme bohlokwa ba yona ke bofe molathothokisong oo? (3)
- 5.2 Tshohla tshebediso ya lebitsa le fumanwang molathothokisong wa 9. (2)
- 5.3 Hobaneng ha sethothokisi se sebedisitse anastrofi molathothokisong wa 6? (2)
- 5.4 Lebotsi le sebedisitsweng qetellong ya ditemanathothokiso le thusa ho hlakisa moelelo wa mela eo jwang? (1)
- 5.5 Ebe temanathothokiso ya 5 e na le tshusumetso ho mmadi? Tshehetsa karabo ya hao. (2)

[10]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30**

KAROLO YA B: PALE/SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona karolong ena.

Kgetha mme o arabe potso E LE NNGWE feela, potso e telele ya moqoqo kapa ya dipotso tse kgutshwane.

HOPOLA: Ha o araba potso e telele ya moqoqo KAROLONG YA B, o tlameha ho araba dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA C.

PALE**POTSO 6: POTSO E TELELE YA MOQOQO****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

'Tsietsi le Tseleng ba hole. Ba se ba tswile diaparong tsa booki. Ba se ba ikinne diaparong tse ntjha, tsa selemo. Tsietsi o sutu e ntsho. Hempe e tshweu. O bile o kholoro.'

Mongodi o hlahisa batho ba batsho ba le botswa jwalo ka Tseleng ya nyahladitseng mosebetsi hape e le dinokwane tse phelang ka ho nkela batho ba bang ding tsa bona jwalo ka Tsietsi. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 7: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA A

Tseleng a tswa a ntse a le haufi le mokganni wa molao ka mokgwa wa tshwanelo. Tshepe jwale e mokokotlong le ha e tshirilwe ke kobo. Tsietsi a tswa a tshwere mokotla wa tjelete jwalo kaha e le tshwanelo. A leba koloing ya bahlahlobi jwalo kaha e le tshwanelo.

Eitse moo e mong wa bahlahlobi a reng o tla re; 'empa enwa yena ha se Thato Molete eo ke mo tsebang,' Tsietsi a be a se a hutse sa habo, a ba supile ka sona. Eitse ha ba ntse ba tsilatsila, a hotola senotlolo sa koloi ho ya neng a ntse a se leketlisitse letsohong. Tseleng a kena ka lehlakoreng le ka nqane. A e kgwatha a ntse a ba supile ka mokgwa wa teng. Le yona ya dumela ho kena tseleng. Tjhaba di maketse. 5

Thato Molete a sala a hlalosa ditaba hore ho etsahetse eng, e se e se mona le mona koloi ya bahlahlobi. E ngotswe maphakong BAHLAHLOBI. Ena ke koloi e kgolo e tsamaisong ya mokgatlo wa dibese. 10

Ya hoballa koloi ya bahlahlobi. E kgannwa ke mokganni wa dibese kajeno. Ba teanang le yona, ba hopola hore mokganni o ronngwe ke ba baholo. Eitse ha e le kaekae ya kopana le bese e nngwe. 15

- 7.1 Polelo ena: 'Tshepe jwale e mokokotlong le ha e tshirilwe ke kobo,' e re bolella eng ka se etsahalang temeng e ka hodimo? (1)
- 7.2 Bolela hore ketsahalo e hlahellang qotsong, e re bolella hore Tsietsi le Tseleng ba ne ba rerile ho etsa eng. (1)
- 7.3 Bolela hore ke ketsahalo efe e ileng ya etsa hore Tsietsi a qetelle a se a arohane le Mohanuwa. (1)
- 7.4 A ko hlalose kamoo Tsietsi a ileng a ikgakanya kateng ha a ne a le *Bloody Inn* o be o fane ka lebaka la boikgakanyo boo. (2)
- 7.5 Fana ka sesosa le ditlamorao tsa ho thoba ha Tsietsi sepetlele. (2)
- 7.6 Ebe Tshipane re ka mo hlalosa e le mofuta ofe wa mophetwa paleng ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 7.7 Ke maemo afe a re bontshang hore tlhoko dingolweng ha e a fihlellwa paleng ee? (2)
- 7.8 Hlalosa semelo sa Sekama Molollope. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA B

'Nna nkeke ka nyala le kgale!' ho ikarabela Seapalo.' Ho thusang ho nyala mosadi? Ha ho sa na basadi lefatsheng kajeno. Mosadi e se e le mosadi ka lebitso. Ntho tseo re di bonang malapeng di a tshosa. Ha di tshose, di a nyarosa. Mosadi ha a tshabe ho potela ka sekgutlwana le monna e mong, monna wa hae a ntse a le teng, hwa hotona ho filwe phasaphasa ya kgera, ho e momorotsa.	5
Mosadi ha a tshabe ho rohaka monna wa hae a mmitsolla hara bana, pontsheng ya dira le metswalle. Mosadi ha a tshabe ho bolella ba habo tse mpe tse etswang ke monna, a mo nete, a mo senye lebitso, empa tsa hae a di kwetlile jwalo ka lerumo ka kobong. Nna ha o ka utlwa ho thwe ke nyetse, o tsebe ke mohla ke kgathetseng ke bophelo.'	10
Tsietsi o ile a nahanisisa taba ena ya Seapalo haholo. Hona matsatsing ao lerato la hae le Tseleng le ne le tlokoma, mme a se a bile a rerile ho buisana le yena ka tsa lenyalo la nnete. Ba ne ba dula mmoho, empa ho ya ka molao le dipehelo tsa bophelo ba lefatshe lena, ba ne ba sa nyalana. E ne e se monna le mosadi. A thuisa taba ena. Seapalo o re mosadi ke noha. O re ke marabe hantle. A hopola Mohanuwa.	15

- 7.9 Ke eng seo Tsietsi a ileng a se hopola nakong eo Seapalo a neng a bua ka mosadi? (1)

- 7.10 Bapisa maikutlo a Sebapalo le a Tsietsi malebana le ntlha ya ho nyala. (2)
- 7.11 Ketso ya Tsietsi ya ho nkela Tatolo Letotolo bese e qholotsa maikutlo a jwang ho wena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 7.12 Tshohla kamoo kgethollo e iponahatsang kateng lelapeng la ha Kotsi. (2)
- 7.13 Ebe re ka re Mmamasolomane ke mme wa kgotso kapa tjhe paleng ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 7.14 Sekaseka maemo a amanang le ho iswa ha Tsietsi sekolong o ipapisitse le ngangisano ya Kotsi le Mmamasolomane malebana le taba ena. (3)
- [25]**

POTSO YA 8: POTSO E TELELE YA MOQOQO**DIEPOLLO – T Seema**

'Ngwananyanaka o hlokomele mona hwa thella.'

Ka mantswa ana a nkgono Motsokapere, mongodi o hlahisa bomme e le batho ba tsotellang batho le ho ba le kutlwelobohloko. Dumellana kapa o hanane le yena o ikamahantse le E MONG wa baphetwa bana ba latelang:

- Mmamolete
- Nkgono Motsokapere

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswa a 400–450.

[25]**POTSO YA 9: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****DIEPOLLO – T Seema**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA C

Ho fetile nako e ka etsang dibeke tse mmalwa kamora hore mapolesa a neng a tsamaya le maburu a fihle kamoreng ya ka ba batla Zeblon Ramokgopa. Ke ne ke dutse moriting tlasa sefate ka pela matlo a baoki. Ha ke dutse mona mehopolo ya ka e ne e kgelekgetheha nahathote. Ke ne ke hopola nako eo re neng re dula mona re lohana meriri le Dibakiso. Ha e le hantle ke ne ke hlorile. Ha Mmamolete a kula ka tsela e tjena ke ne ke tla tshediswa ke Dibakiso. Ke ne ke rata ho bala haholo, ka nako ena ke ne ke tshwere buka e ngotsweng ke sengodi se seng sa Moafrika – *Things fall apart*. Empa e ne e re moo ke tshwarang buka ke re ke a e bala, ho touta ho nketse hore ke habanye mela feela. 5

Motsheareng wa letsatsi leo ke ne ke le shoohlo, ke ne ke utlwa eka tsela eo ke e tsamaileng bophelong ha e na morero. Ho tloha ha ke fumana diploma ya ka, ke ne ke bona eka dintho di se di tsamaya motjheng. Ke ne ke bona eka jwale nka ja poqokahlanaka, ka hlaba kgobe ka lemao, ka qhwaolla dikobo sewehla. Ke dula ke lelateditse mahlo a ka hodima Qwatsaneng ke lebelletse tseo bokamoso bo ntlisetsang tsona. Athe ke ne ke fositse, ke ne ke tshwana le motho ya sa kang a rwalla letho bophelong. Hlapi folofela leraha metsi a tjele o a bona. 10 15

- 9.1 Polelo ena: 'Ha e le hantle ke ne ke hlorile,' e qholotsa maikutlo afe ho wena? (2)
- 9.2 Fana ka lebaka le neng le etsa hore Diepollo a ikutlwe a hlorile jwalo ka ha a hlalositse qotsong e ka hodimo. (1)
- 9.3 Bolela hore ke ketsahalo efe e ileng ya thunthetsa dikamano tsa Diepollo le malomae Theko eo nakong ena yohle a neng a ntse a nahana hore ke yena ntatae. (1)
- 9.4 Ke ka lebaka la eng ha baahi ba Habuasono ba neng ba nahana hore Diepollo ke sethotsela sa nkgono Motsokapere seo a neng a se behile mahaheng kwana. (1)
- 9.5 Ke hobaneng ha Zeblon Ramokgopa a dula a le palehong? (2)

- 9.6 Ebe ketsahalo ya hore Diepollo a fihle kgotla moreneng a re o ilo bona Sebonwang, e re senolela mothinya o sa lebellwang jwang? (2)
- 9.7 Nkgono Motsokapere re ka re ke mofuta ofe wa mophetwa? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 9.8 Bolela ketsahalo e le nngwe e sa kgotheng e susumeditseng Diepollo ho ya kopa thuso ho ngaka matsetseta. (2)
- 9.9 Bolela hore qwaketsano e neng e le dipakeng tsa Diepollo le mapolesa e ile ya fediswa ke eng. (2)
- 9.10 Hlalosa hore boikgakanyo ba titjhere Mahanke bo mo pepesa e le mophetwa wa semelo se jwang. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso/terama yohle.

TEMA YA D

'Ho lokile mme,' ke a o tshepisa e tla be e fumanehile ka hosane.

Ha ba ha re kokololo athe ke ntse ke ithetsa, tsena e sa le dinyane, athe tsena tseo ke di bonang, e sa le lefatsane feela, ho sa tla e marothodi a matenya. Hosane ha ke fihla toropong ke lata dipampiri tsa ka, ka bona mosadi a neng a nthusa a se a se mahlong jwale ka maobane. Hang ha ke kena monyako, a mpitsetsa mosadi wa lekgowa ka ofising e ka morao. Yena ha a mpotsa hore ke tseba ka dipampiri tsa sepetlele, ka di latola bosehla, ka re le ka mahlo ha ke so di bone. A kgutla a sosobantse sefahleho a lata mosadi a mmitsitseng, ba hlaha ba se ba le babedi. Ke ne ke belaeditse ke moritaoke ona hore ntho e se e le teng e seng e hlahile, mme ha nka re ke a tseba ka pampiri tsena ke tla ba ka mosing. Ha ba hlaha ba se ba le babedi, ka robela enwa wa heso leihlo athe o se a mpone hore ke reng. 5 10

Ntho eo ke neng ke sa e hlokomele ke hore, mosadi enwa wa lekgowa o ne a tseba Sesotho.

'Bonang mona lona basadi ting, tlohelang ho ntloedisa kgati, ke na le mosebetsi o mongata o nkemetseng. Willeminah pampiri tsee ke tsa mang?' 15

'Mme Mmasenki, motho ya tlileng le dipampiri tsena o tswile hang ha ke re ke lo bitsa mme. Ke a bona o tshabile hore mohlomong ke ilo bitsa mapolesa.'

- 9.11 Hlalosa se bolelwang ke Diepollo ha a re, 'ho sa tla e marothodi a matenya'. (1)
- 9.12 'Hang ha ke kena monyako, a mpitsetsa mosadi wa lekgowa ka ofising e ka morao.' Hlalosa hore mantse ana a bopela motsotso wa tsitsipano ka tsela efe. (2)
- 9.13 Ke ketsahalo efe e re bopelang tomatso nakong eo rangwane Leemisa a neng a buisana le Mmapelepele ka taba ya ho isa Diepollo sekolong? (2)
- 9.14 Na o ka re boleleri ba Diepollo bo ile ba mo tswela molemo? Tshehetsa karabo ya hao. (3)

[25]

POTSO YA 10: POTSO E TELELE YA MOQOQO**MME – NP Maake**

'Ha o se o sa batle ho tswela pele ka lenyalo lena ha ho molato, ke tla romela batho ba ise molaetsa wa hore lenyalo ha le sa tswela pele.'

Ka mantswe ana a Rakgadi mongodi o hlahisa bomme e le batho ba tsotellang batho le ho ba le kutlwelobohloko. Dumellana kapa o hanane le yena o ikamahantse le E MONG wa baphetwa bana ba latelang:

- Mmateboho
- Rakgadi

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 11: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****MME – NP Maake**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA E

La ya la fihla letsatsi la baeti, etswe nako ha e ke e eme nqa e le nngwe leha batho ba robetse. Rakgadi le Dikeledi ba letse ba hlwekisa ntlo ka la maobane. Dijo le tsona di ne di ile tsa rekwa hore di lekane bohle. Kaha Rakgadi o ne a se na ba habo, o ne a kopile baahisane ba babedi hore ba tle ba tle ka lapeng, esitana le ntate Mahloko, hore yena a hle a bue jwalo ka ntate ha baeti ba fihla. Tjhee, ba se ke ba mo swetswa, ba fihla e sa le nako. Mme Mmamahloko le mme Thaise ba ne ba le teng le bona ba tlo thusa ka ho pheha. Rakgadi o ne a itlhotlhorile le sente ya ho qetela tekenyaneng eo a neng a ntse a e boloka bankeng, a se a siile bonyane boo e neng e ntse e bo tswala. Ha ebolwa ditapole, mokopu, khabetjhe, dihwete, athe le sepenetjhe le sona se ne se le teng. Ntho tsa nokwa ka letswai le tswekere, ho ya kamoo di tshwanetseng kateng, mme tsa bewa mollong. Hlama ya bohobe e ne e letse e dubilwe ka la maobane, mme ya lala e kwahetswe hore e futhumale e be e kokomohe. Ka mona ho ne ho rekilwe le raese, ho bile ho lokisitswe le tlhabehe ya ting, le sona setampo se ne se sa lebalwa.

Mohlomong batho bana ba Matatiele ba rata mqosho, kaha ba tswakatswakane le ba Maqhotsa koo. Jwala bona bo ne bo ka sala? Mme Mmamahloko o ne a ritetse ba Sesotho, etswe e ne e le motho ya holetseng mahaeng kwana, a tseba ho fina lengole.

- 11.1 Maele a Sesotho a re, 'Mme o tshwara thipa ka bohalleng.' Qolla mantswe ho tswa temeng a re nnetefaletsang maele ana. (1)
- 11.2 Bolela hore Mpuse o bile le tshusumetso efe qetong ya Dikeledi ya ho kena lenyalong. (1)
- 11.3 Seabo sa ntate Mahloko lelapeng la Rakgadi se re senolela eng mabapi le tsela eo batho ba tikoloho eo ba neng ba phela ka yona? (2)
- 11.4 Sekaseka kamoo Bafokeng ba Matatiele ba neng ba sa hlomphe Mmateboho kateng. (2)

- 11.5 Bapisa boitshwaro ba Tsekiso le ba Thollo o itshetlehile ka kamano ya bona le Dikeledi. (4)
- 11.6 Ebe Diseko ke mophetwa ya nang le kgotso kapa jwang paleng ena? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 11.7 Bolela hore mmisi Lekena o ne a ikutlwa jwang malebana le ntlha ya hore Dikeledi o ikemiseditse ho tlohela sekolo. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA F

Phirimaneng eo o ne a ile a ya diphateng e sa le ka pele. Bashemane le banana ba binang ba ne ba se ba le teng, ho kgabolwa pina, ba lokisetsa la hosane ha ba habo mohlankana ba fihla. Mehleng ena ha ho tshwane le mehleng ya kgale, ha pina di ne di lokisetswa ho sa na le nako. Mehleng ena ho se ho mpa ho etswa feela, mme le teng ha ho etsetswe hakakaang hore ho tlo binwa, ha e se feela ho iketsetsa monyetla wa hore tlhankana le thwetsana e tliilo kopanela mona, ho etswe tsa bona ho fihlela bosiu bo boholo, mang le mang a tseba hore lapeng ba re o lenyalong. Monga mosebetsi yena o ne a sa ikutlwe monate, leha ba ntse ba mo rorisa ba boledisa botle ba hae. Ba bang banana bona ba ne ba hlile ba kgadile e le ka nnete, ba lakatsa eka ho ka be ho nyalwa bona. Hoja ba tseba hore monga ditaba o ne a ka thabela ho ba sebakeng sa bona, mohlomong e mong a ka be a ile a ithaopa ho nka sebaka sa hae. Ba binne ho se hokae ba be ba kgathetse. Ha ba phomola, ba tlisetswa tee le dikuku, ba bang ba ntse ba ikutswa ba nwa jwala bo neng bo behetswe bontate ba neng ba hlaba kgomo. Ha qalwa jwale ho ikgethwa ke batho, e mong le e mong a sama wa hae, ba tswa ka bobedi, ho fihlela ho sa sala motjha leha a le mong mona habo Dikeledi. 5 10 15

- 11.8 Bolela hore ke hobaneng ha Dikeledi a ile diphateng kapele phirimaneng eo ho buuwang ka yona qotsong ee. (1)
- 11.9 Mohla Dikeledi a neng a tsekela hara masiu, ke eng e ileng ya mo tshosa haholo ha a phaphama moo a neng a robetse teng? (1)
- 11.10 Bolela sesosa le ditlamorao tsa qabano ya Tsekiso le Dikeledi. (2)
- 11.11 Manolla leeme le tshekamelo tse hlahiswang ke puo ya Bafokeng nakong eo leloko le neng le buisana kamora lefu la Mme. (2)
- 11.12 Hlalosa lewa leo mongodi a le sebedisitseng ha Mmateboho a ne a hlaloesetsa Mmatakato hore ho tliile jwang hore a be a nyalwe ke kwata ya komponeng. (2)
- 11.13 Sekaseka kamoo kgohlano ya maikutlo e ileng ya iponahatsa kateng bosiu bo neng bo etella pele letsatsi la lenyalo la Dikeledi. (3)

[25]

POTSO YA 12: POTSO E TELELE YA MOQOQO**TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

'Thuso o a phapha, o a tseba. Hoja a tloha a thotse re ka be re itsamaetse. Hona jwale re tlilo fuwa mosebetsi.'

Mantswe ana a ka hodimo a thathiselletsa mohopolong wa hore mongodi o hlahisa batho ba batsho e le batho ba botswa ba sa rateng ho sebetsa. Dumellana kapa o hanane le mohopolo ona.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 13: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA G

A ya a hopola hore Tselapedi o fihlile moo a qetang ho fumana molaetsa. A fofela sele. A qalella ho e kgothotsa. Ka nnete molaetsa o tswa ho Dikgapane. A se ke a makala hobane matsatsing ao Dikgapane o ne a nne a mo romelle melaetsa e kang e re o na le ditaba. Le ha ho le jwalo Tutudu o hlile a iphapanyetse yona. Ona le wona, jwalo ka e meng, a nna a o bala: 'O itlhokomele. Matsatsing ana dira tsa hao di eketsehile. Haholoholo o hlokomele bao o sebetsang le bona. O a rerwa.'

5

Pejana ho fihla Tselapedi ho ne ho ile ha fihla Motsamai, mme a hlile a bonahala a kgathatsehile haholo. Ekaka bosiueng ba Labohlano Thebe o ile a qetella a fihlile moo ho dulang bashanyana ba sekolo ba tswang Thokoza, bao motse ohle o llang ka bona. Le ba ntseng ba etswa malapeng a kgalemo, ka lebaka la ho dula hole le batswadi ba bona, ba hlile ba a itaola. Mafelong a beke ba ithitella jwala, mme ho tloha moo ke ditlhong feela.

10

- 13.1 Dipolelo tsena: 'O itlhokomele. Matsatsing ana dira tsa hao di eketsehile,' di re bolella eng ka se etsahalang temeng e ka hodimo? (1)
- 13.2 Bolela hore ke ka lebaka la eng ha Tutudu a ne a ikitlaetsa haholo mosebetsing wa hae. (1)
- 13.3 Hantlentle ke ka lebaka la eng ha Tutudu a iphapanyetse melaetsa e tswang ho Dikgapane? (2)
- 13.4 Mokgwa oo ditho tsa komiti ya sekolo sa Sedibeng di neng di batla hore sephetho sa baiketedi ba mosebetsi se tsamaye ka wona, o bontsha tshekamelo le leeme ka tsela efe? (2)
- 13.5 Fana ka sesosa le ditlamorao tsa ho tswafa ha Tutudu ho ya kerekeng nakong eo a neng a na le mohopolo wa ho tloha motseng wa Thabure a ikele nqa e nngwe. (2)
- 13.6 Ebe Dimama re ka mo hlalosa e le mofuta ofe wa mophetwa paleng ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 13.7 Hlalosa tlhoko dingolweng o be o tshehetse ka lebaka le bontshang hore e fihlelletse paleng ena. (2)

- 13.8 Ke botle bofe boo ntate Seipobi a ileng a bo etsetsa setjhaba sa Thabure? Fana ka dintlha TSE PEDI feela. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA H

O tswile ka tlong jwalo a potlakile, ho bile ho bonahala hore o tseba tsa moo a yang. A tswa a itokisitse, ngwana mosehlana. A iphophothile sefahleho; a nka dikokose tsa mose ho mawatlle. Borikgwe a tenne bo kgutlela tjena bo entsweng ka lesela la bokathe, bo bile bo le malokeletso ka tlasana feela ho mangole moo a bo kgammeng teng. A tletse ha monate ka hara bona, a bile a bo qheshetse ka diqholo. Hentswana e tshweu twa, e siileng sefuba se le feela, e ngometswe ka konopo e le nngwe ka tlasana ho matswele a ntseng a re tswe; a bile a e hlabile ka tlhokwana tse batlang di bonaletsa ha motho a se a shebisisa. Pakeng tsa ona ho se letho hobane a ne a sa tlangwa, mme bohola a hlile a batla a le ka ntle. Le ha henge e ne e fihla lebanteng, e ne e lepelletse feela, mme ha a sisinyeha e ne e pheuleha, mokgubu o tsamaya o hlwedisa kgafetsa. Diborele tse ntsho tsa letsatsi a di behile hloohong, ho ella phatleng ho bile ho bonahala hore hantlentle o mpa a di rwalletse boqhwele hobane ke tseo di tsheditse moriri ho e na le ho sirelletsa mahlo. Ha a tswela ka ntle moriri oo o bokelletsweng ka makgethe pele o tlangwa ka morao, wa benya ha monatjana ha o utlwa kganya ya letsatsi.	5 10 15
A tswa jwalo Dikgapane e mosehlana, a hata a kgethela leoto sebaka. A koboteditse hlooho ngwana ditjhaba, ebile eka o sothehetse ka leqeleng. Ho hlakile hore o ne a ikutlwa; a bile a sa ipelaele. Le ha ho ne ho bonahala hore hlooho e kobotelleditswe boqhalaqhala, nnete ke hore mohlang oo e ne e kobotelleditswe ditaba. Maikutlo a ne a lwebehlane, a lwantshana. Leha a ne a nahana hore qeto o e nkile, ho ne ho e na le se tsamayang se mo nyarosa. E re moo a reng o qetile, ebile ha a sa na polelo e fetang eo, lentswe le lesesanyane ka hare ho yena le nne le re; 'Na ke nnete!'	20

- 13.9 Bolela hore Dikgapane o ile a arabela jwang ho lentswe le lesesanyane, le neng le mo fihlela le re 'Na ke nnete!'. (1)
- 13.10 Bolela lebaka le neng le etsa hore Thebe a kgethe boThabang ho phetha morero wa hae o mobe ka Tutudu. (1)
- 13.11 Bolela lewa le ileng la sebediswa ke mongodi nakong eo Tutudu a neng a bua le Dikgapane ka tsa kgolo ya hae, o be o bolele hore lewa leo le ile la ama maikutlo a Dikgapane jwang. (2)
- 13.12 Ketso ya ho kweneha ha Dikgapane morerong wa bona le boThebe e re bopela karolo efe ya moralo wa pale? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 13.13 Mmantefeleng o bonahala e le motswadi wa boitshwaro bo jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 13.14 Sekaseka ka tshetshefo kamoo makgabane ao Tutudu a a entseng ka kerekeng a ammeng Mmatšelapedi kateng. (3)

[25]

KAPA

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

Araba potso E LE NNGWE feela ho sengolwa sa bohohoholo.

POTSO YA 14: POTSO E TELELE YA MOQOQO**KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Sekaseka tshomo ya 'Moleso wa dikgomo' o ipapisitse ka polelo e reng 'Ho ba mona le lefufa ho ja monga hona', o be o bontshe kamoo polelo ena e ileng ya phethahala kateng tshomong ena o nto hlahisa ntlhakemo ya hao mabapi le sena.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa dithoko tsa seboko.

TEMA YA I**NTWA YA BAROLONG**

1	Thoane e tswile majweng, thabeng,
2	E tswile bale ba bolotse,
3	Bale ho bolotse ba Lewelewele,
4	O binne pitiki hodima mohlaba.
5	Selepe se madi sa Ramakakane,
6	Se thipa e bohale.
7	Hodiotswana la boRamakakare,
8	Se thipa e bohale.
9	Hodiotswana la boRamoretlo
10	La otlala Morolong,
11	La mo apesa ka dipheo,
12	Lephatswa la Mmatau wa Bakgatla.

- 15.1 Bolela molaodi wa bahlabani ya ileng a futuhela dira tsa hae ho tswa qotsong e ka hodimo. (1)
- 15.2 Ako nohe lebaka la ho futuha ha Thoane nakong eo bale ba neng ba bolotse. (2)
- 15.3 Fana ka mabitsoheneketso a MABEDI feela a molaodi ya neng a futuhile. (2)
- 15.4 Hlalosa hore molaodi eo ho buuwang ka yena 'o binne pitiki hodima mohlaba' ka tsela e jwang. (2)
- 15.5 Hlalosa hore tshwantshiso ena: 'Hodiotswana la boRamoretlo/la otlala Morolong' e hlakisa mokgwa oo ntwala e phethylweng ka wona ka tsela efe. (2)
- 15.6 Lokodisa dintlha tse PEDI feela tse bontshang hore phutuho e ne e radilwe ka bohale. (2)
- 15.7 Hlalosa se bolelwang ke molathoko ona 'La mo apesa ka dipheo'. (2)
- 15.8 Hlalosa hore ha ho buuwa ka 'hodiotswana' ho bolelwa ka eng. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa buka yohle.

TEMA YA J

Ba re e ne e le bahlankana ba bararo ba itulela ka lehaheng le leholo. Pela lehaha lena ho ne ho e na le le lenyane. Ka hara lena le lenyane ho ne ho dula kgarebe. Kamehla ha bahlankana ba ilo tsoma, ba ne ba bona kgarebe ena e ya nokeng kapa a ikoretse letsatsi. Bahlankana bana ba ne ba ipotsa hore motho enwa ke ya jwang ya sa tshwaneng le bona ya bileng a iphelela a le mong. Ba ne ba ipotsa hore ebe yena o jang kaha ba ne ba eso mmone a tsoma. 5

Kgarebe ena e ne e iphelela ka ditlamma le ditholwana tsa thoteng kapa naheng. Ka letsatsi le leng e mong wa bahlankana bana a rera ho ya buisana le morwetsana enwa, sepheo e le ho fumana hore ebe o phela ka eng. Mohlankana enwa leha a ne a sa tsebe hore ebe motho enwa ke wa mofuta ofe ya sa tshwaneng le bona ka tshobotsi, a kgahlwa ke botle le sebopeho sa hae. A fihla a mmotsa hore ebe yena o phela ka eng. Morwetsana a bolella mohlankana hore o iphelela ka ditlamma le ditholwana tsa thoteng. Mohlankana enwa o ne a maketse haholo. A ya bolella ba bang ka mohlolo ona wa motho ya sa jeng nama ya diphoofo. Seo ba neng ba sa se lemohe ke hore morwetsana enwa o ne a sa kgone ho tsoma jwalo ka bona. 10
15
Bahlankana ba bang ba babedi ba kgalemela e mong ka thata hore a tlohele ho nna a etela morwetsana enwa.

- 15.9 Bolela hore ke eng e re bolellang hore ditaba tsa tema ee ke tsa tshomo. (1)
- 15.10 Ke eng e neng e makatsa bahlankana mabapi le morwetsana ya dulang lehaheng le lenyane? (1)
- 15.11 Ho ya ka maemo a matle a phedisano na ho ne ho nepahetse hore bahlankana ba babedi ba hanele mohlankana e mong ho etela morwetsana ya dulang lehaheng le lenyane? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 15.12 Ebe o ka re mohlankana ya ileng a etela ngwanana o na le semelo se jwang? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 15.13 Ho ya ka ditaba tsa tema e ka hodimo, ebe o ka re bahlankana ba babedi ke baphetwa ba mofuta ofe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 15.14 Mongodi o ne a rerile ho re ruta eng ka tshomo ee? (2)
[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA

Araba potso ya buka eo o ithutileng yona feela karolong ena.

Ha o arabile potso ya moqoqo KAROLONG YA B, araba dipotso tse kgutshwane karolong ena. Ha o arabile dipotso tse kgutshwane KAROLONG YA B, jwale araba ya moqoqo.

POTSO YA 16: POTSO E TELELE YA MOQOQO**SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'MME MPOLAYE' – A Moloji**

Basotho ba re: 'Thupa e kojwa e sa le metsi.' Sekaseka maele ana mme o bontshe kamoo ho hloka kgalemelo ha Dineo ngwaneng wa hae ho nnetefaditseng maele ana kateng ebe o hlahisa maikutlo a hao malebana le sena.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 17: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'HA LE THAKGISWE' – RH Moeketsi**

Bala qotso ena e latelang ka tlhoko, e be o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa terama yohle.

TEMA YA K*(Ke ka bona bosiu boo, ha Makau)*

MAKAU:	Ha se moo re qetile, jwale seo re tla lokela ho se etsa ke hore re hle re tsamaye hona jwale re lebe mane moo o bolaetseng motho wa hao teng!	
KOTOPI:	Butle bo! ntate Makau. Na ke nnete re sa boetse re e ya moo hape?	5
MAKAU:	Monna ke lokela ho o sebeta o be mohale, mme o se be mohale feela, ke batla o be morui e seng ntho ya ho bapala. Ha re ye, mme ntho e nngwe eo nka o bolellang yona ke taba ya hore re tla teana le meleko pele. Wena o se tshohe letho. O etse eka ha o bone letho. Ha re hle re ye!	10
KOTOPI:	Oho banna, ha ke a tshoha le kgale. Ke utlwang? Kapa ke ditsebe tsa ka? Na ho na le motho ya buang? Ntate Makau na o a utlwa seo ke se utlwang?	
MAKAU:	O utlwang? Nna ha ke utlwe letho.	
KOTOPI:	Ka nnete nna ha ke sa tswetse pele ka leeto lena. Ke utlwile ho lekane.	15
MAKAU:	Monna ke itse moleko oo o tla kopana le ona o se o natse.	
KOTOPI:	Ntho ena ke motho. Makau bona! Ke motho ntho ena e tlang e re tobile.	
MAKAU:	Jwale ha e le motho o etsang, wena tloo re tsamaye, re ye mane moo o entseng taba yane teng.	
KOTOPI:	Butleng baheso. Ho etsahalang mona. Motho enwa ke yane eo re mmolaileng, nna ke a tsamaya. Ke kgutlela lapeng. Ke ile. Ha ke sa di kena taba tsa maruo. Ke ile ...!	20

- 17.1 Bolela lebaka le neng le etsa hore Kotopi a be ha Makau. (1)
- 17.2 Sekaseka kamoo kamano ya dibapadi tse pedi tse buisanang temeng e ka hodimo e neng e le kotsi kateng mabapi le seo ba neng ba se rera. (2)
- 17.3 Ho hlobaela ha Kotopi ho re bolella eng mabapi le ketso eo a e entseng? (1)
- 17.4 Bolela lebaka le neng le etsa hore maikutlo a Sebuweng a se ke a tsitsa ha a utlwa monnae a re torong ya hae ho qetelletse ho hlaha Makau. (1)
- 17.5 Hlalosa ketsahalo e le nngwe ho tswa tshwantshisong e nnetefatsang maele a reng: 'Tlalo la motho ha le thakgiswe fatshe.' (1)
- 17.6 Hlalosa mofuta wa qwaketsano o hlahellang qotsong ena. (2)
- 17.7 Bontsha phapano e teng dipakeng tsa Kotopi le batswadi ba hae ha re tla tabeng ya tihadimo ya bophelo. (2)
- 17.8 Bontsha hore na ebe tlholo dingolweng e fihlelletswe kapa tjhe. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehlile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso/terama yohle.

TEMA YA L

KOTOPI:	(<i>O bua a le mong</i>) Ka nnete ke na le lelapa le ratang boroko. Ka tswa ka tlung ka ba ka tsamaya ho se le ya mong ya nkutlwang. Feela ba entse hantle ba se ke ba nkutiwa hobane ba ne ba tla nyopisa merero ya ka. Hao banna jwale Rampou o kae, ho neng ke mo emetse sefateng see! O itse re tla kopanela mona. Ka nnete Rampou o tebile, ke mang motho eo a reng ke yena motho eo re lokelang ho mmolaya? Butle. Ke bomang mafifing mane? Ekare motho ntho yane e tlang le mane, mohlomong ke yena. Ehlile! Hela wa heso, ho jwang na?	5
RAMPOU:	Ke a kgolwa o ne o se o maketse hore na ke hokae, ke a tla kapa ha ke sa tla.	10
KOTOPI:	Ka nnete ke ne ke se ke maketse feela hore na ho etsahala eng!	
RAMPOU:	Ke tseba metsamao ya hae, ke ne ke ntse ke mo emetse hore a tswa a tlo etsa ntho tsa hae. Feela o se a ntse a fihlile.	
KOTOPI:	Rampou, hantlentle motho eo o hanang ka lebitso la hae ke mang?	
RAMPOU:	Karabo ya ka ke e kgutshwanyane! Ke fumane motho eo e leng yena eo o mmatlang, ho latela sebopeho sa motho ya batlwang ke ngaka ya hao. Hore na motho eo ke mang eo ha se taba ya bohlokwa.	15
KOTOPI:	Monna na motho eo wa hao ha o nahana, ha se motho eo ke mo tsebang?	
RAMPOU:	Eno e ntse e se taba ya bohlokwa, ya batlang leruo ke wena. Hore na o le fumana ka motho eo o mo tsebang kapa eo o sa mo sebeng, ha se taba ya bohlokwa.	20

- 17.9 Hlalosa hore lewa la boipuiso le iponahatsang temeng e ka hodimo le thusa ho hlakisa moralo wa buka jwang. (2)
- 17.10 Bapisa ketso ya Rampou le Kotopi malebana le seo ba tlo se etsa moo ba leng teng temeng e ka hodimo. (2)
- 17.11 Hlalosa kamoo qeto ya ho bolaya Moletsane e ileng ya fihlellwa kateng tshwantshisong ena. (2)
- 17.12 Ketsahalo ya ho bolauwa ha Moletsane e qholotsa maikutlo a jwang ho wena? (2)
- 17.13 Na mongodi o atlehile ho reha dibapadi tsa hae mabitso? Tsepamisa maikutlo lebitsong la Sebuweng. (2)
- 17.14 Na ho nepahetse hore motho a bolauwe ka kgopolo ya hore tshebediso ya ditho tsa mmele wa hae e ka tlisetsa e mong katleho? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- [25]**

POTSO YA 18: POTSO E TELELE YA MOQOQO**HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

'MOLEFI: Ntate, ke re ha ke sa batla ho nyala Montsheng.'

Mongodi o sebedisa Molefi ho hlahisa ba bang ba bontate e le batho tse hlokanang boikemelo le botsitso. Sekaseka mohopolo ona o ipapisitse le polelo ena ya Molefi le diketso tsa hae ka kakaretso o nto hlahisa ntlhakemo ya hao.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 19: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

Bala qotso ena ka tlhoko ebe o araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA M

MOLEFI:	Hela, ba hae! Le phela jwang banna ba heso? Banna! Kajeno lena ke setsohaphora se tshabehang. Maobane ha ke fihla hae mona, nakong ela eo ke neng ke arohana le wena ka yona Mofammere, ke ile ka fihla ka bala.	
MOFAMMERE:	Re a phela, molato ha o yo. Tjhe, ha e le nna ke ile ka fihla ka polana betheng ho fihlela mesong. Le ho ja ha nka ba ka ja le ho ja ka mokgwa oo ke neng ke jele kateng.	5
MOLEFI:	Jwala boo le bo kenekene ka eng ha bo le sotla tjee? Ha e le nna ke re le ke le tlohele jwala bona hobane bo etsa hore le etse dintho tse sa tsebisahaleng. Ke ntho efe e ntle eo o ka e supang Mofammere, eo o kileng wa e etsa o tahlwe?	10
TAKADIMANE:	Ha ke tsebe hantle hore na le bua ka eng. Empa ntho eo ke e tsebang ke ya hore ha se nnete hore jwala bo qobella motho ho etsa tse mpe. Motho ya etsang kapa ya buang ntho e mpe ha a tahlwe, ke hobane a ntse a rata ho e etsa, kapa ho bua seo. Seo jwala ke nahanang hore se a bo etsa mothong, ke ho tlosa ditlhong. E seng ho etsa hore motho a etse dintho tse mpe.	15
MOFAMMERE:	Molefi, ke bitsitse Tadimane hore a tlo ba teng ha ke o eletsa. Seo ke tihleng ka sona ho wena ke hore o tjhentjhele Ramafothole Bothabotho kwana. Ha e le Ngatane yena ekaba hantle ha o ka mo tjhentjhela Quthing, hobane tsena ke dintsa tsa kobo ya hao, tse tlang ho o ja, di o qete tu! Hape ke o eletsa ka hore o hlokomele monnamoholo Mapetla.	20

19.1 Diketsahalo tsa tema ee di etsahalla sebakeng sefe? (1)

19.2 Bolela lebaka le entseng hore Mofammere a se ke a ja le ho ja ha a fihla lapeng letsatsing la maobane. (2)

- 19.3 Bontsha leeme le tshekamelo tse hlahiswang ke puo ya Molefi malebana le ntlha ya ho nwa jwala. (2)
- 19.4 Bolela ketso e le nngwe feela e ileng ya etswa ke Morongwe mohla lenyalo la hae e bontshang hore ha a hlomphe. (1)
- 19.5 Tshohla ka tshetshefo hore ebe mongodi o sebedisitse lewa la boipuiso ka sepheo sefe, nakong eo Molefi a neng a ipotsa hore na ebe ke hantle hore a ratane le Morongwe eo a neng a sa ipherehela yena. (2)
- 19.6 Bontsha kamoo mongodi a re bopelang mothinya o sa lebellwang kateng nakong eo Molefi a neng a se a tletse boya mmeleng jwalo ka thithiboya. (2)
- 19.7 Nnetefatsa maele a Sesotho a reng 'ngwana mahanahojwetswa o bonwa ka dikgapha' o ikamahantse le se ileng sa hlahela Molefi pheletsong ya tshwantshiso ena. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA N

MORONGWE:	Molefi o ntshenyetsang lebitso hakana? O na le tokelo efe ya hore o letsetse mookamedi wa ka ka ditaba tsa mosebetsi wa ka? O se ke wa ba wa leka wa etsisa mmaonyana yane ya ntjwetsatjwetsang haeno kwana Mofotholeng! Le ngwana enwa wa ka eo mmao a ntseng a re a ye ho yena kwana a ke ke a ya! Molefi! Ako tlohele ho ntlhodiya ka dintho tsena tsa masawana! Ebe o qetsetse ho ntshenya lebitso! Ha o ka pheta hape, ke tla o tshwarisa! Kapa o ...	5
MOLEFI:	Bona tjena mosadi towe o ipherehetseng nna! Ha ke batle ho utlwa ha o mpoella ka ditoro! Ha o bua ka ho ntshwarisa o bua ka toro ya Faro! Ho ntshwarisa le mme di kena kae ditabeng tsa ka le wena? Ke nnete ngwana eo wa hao a ke ke a le beha heso kwana hobane ha e le hantlentle ha se ngwana wa ka! Ha o tsebe ...	10
MORONGWE:	(<i>O Ila habohloko</i>) Molefi! O ka ntshenyetsa borwetsana ha o qeta o bo mpoella hore ngwana eo o mphileng yena ha se wa hao? Haeba ngwana eo ha se wa hao o ne o nnyallang? Ako ntlohelle nna! Ekaba o nkutlwang hona kajeno lee?	15
MOLEFI:	Ha e le hantlentle mosadi ke ntho e jwang? Ha e ka tje Morongwe o lliswa ke taba a e tsebang hantle hore o e entse? Heng banna motsamaisi wa Morongwe o totobaditse ka botlalo hore Morongwe o ne a sa theohela? Heng Morongwe o tseba hantle hore ngwana eo ha se wa ka ke wa monna e mong?	20

- 19.8 Mantswe aa: 'O se ke wa ba wa leka wa etsisa mmaonyana yane ya ntjwetsatjwetsang ...!', a re bolella eng ka semelo sa Morongwe? (2)

- 19.9 Bolela ketso e mpe ka ho fetisisa e neng e etswa ke Ngatane ho Molefi empa a ipitsa motswalle wa Molefi. (1)
- 19.10 Ke ketsahalo efe e totobatsang botebo ba ho ba leshano le ho hloka botshepehi ha Morongwe? (1)
- 19.11 Na o ka re tiholo dingolweng e ile ya fihlellwa tshwantshisong ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 19.12 Hlalosa ka ho fana ka lebaka hore hara dibapadi tsohle tse bukeng ena ebe ke sebakadi sefe se ka buang mantswe ana a reng, 'Se nkganang se nthola morwalo?' (2)
- 19.13 Bolela tshusumetso e bileng maikutlong a Molefi nakong eo a neng a utlwela hore Jwalane o na le ngwana le monna e mong. (2)
- 19.14 Na ebe ke toka hore Molefi a nyenyefatse Montsheng ka tsela eo a ileng a etsa ka yona ha a ne a se a sebetsa Maseru? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (3)
- [25]**

POTSO YA 20: POTSO E TELELE YA MOQOQO**LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba**

'SEIPATI: Naledi, ruri o lokela ho ema ka maoto o ipatlele makgulo a matala hore le wena o tle o kgone ho aha seriti sa lelapa lena la lona.'

Mongodi o sebedisa Naledi ho hlahisa ba bang ba bomme e le batho tse hlohang boikemelo le botsitso, ba fetofetolang habonolo ke batho ba bang. Sekaseka mohopolo o hlahang polelong ena ya Seipati o ipapisitse ka diketso tsa Naledi ka kakaretso o nto hlahisa ntlhakemo ya hao.

Moqoqo wa hao e be wa bolelele ba mantswe a 400–450.

[25]**POTSO YA 21: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba**

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile qotsong le dikahareng tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA O

MOHLOUWA:	<p><i>(Mohlouwa o dutse kantorong ya hae, mme o ja masapo a hlooho)</i> Banna! Ekaba ke tla etsa jwang jwale ha e le moo Mmabatho a nkene menong ha bohloko tjee jwalo ka nama ya moketa? Le jwale ha ke utlwisise hore o mpatlang e kana. Pejana o ne a bua a lomahantse meno hore ha a sa batla ho utlwa letho ka Thapelo le Tsietsi. Le teng ha ke nyaola Tsietsi o sa ntse a ngongoreha. <i>(O a tholathola)</i> Ekare mosadi enwa o tla mpelaetsa jwale. Hona na ebe ha ho na motho ya mo lommeng tsebe hore taba ya ho lelekwa ha Tsietsi e mpa e le moritaoke esitana le ho etsa ba bangata tsuonyana robala? Tjhe, le teng haeba ho le jwalo re tla di bona ha mmela o ntse o puta. Se hlokehang ha jwale ke hore ke ngotle mohwasa ho tsohle tseo ke di etsang hore ho se be le ya mong ya tla mpona mafolomabe. <i>(Mohala wa kantorong o a lla)</i>. Ebe ke mang jwale ya ntetsetsang ke sa ntse ke hlabile kgobe ka lemao ha monate tjee, banna? <i>(O arabela mohala)</i> Kgotso! <i>(O kgutsa motsotswana, o mamela ka tlhoko)</i> Tswela pele ke mametse. O re ke mang ya mpatlang? <i>(O kgutsa motsotswana a nto phahamisa matshwafo)</i> Mang? Naledi? Na ...</p>	5 10 15
-----------	--	---------------

- 21.1 Hlalosa hore ebe mantswe ana: 'Ebe ke mang jwale ya ntetsetsang ke sa ntse ke hlabile kgobe ka lemao ha monate tjee ...,' a hlile a totobatsa nnete ya maemo a ditaba jwalo kaha Mohlouwa a bolela? (1)
- 21.2 Hlalosa ka tshetshefo hore lewa la boipuiso le sebedisitswe ka sepheo sefe qotsong e ka hodimo. (2)
- 21.3 Hlalosa hore moritaoke ona oo Mohlouwa a buang ka wona o hlakisa bosoto ba hae ka tsela efe. (2)

- 21.4 Theho ya lebitso lena la 'Tsietsi' e bile le tshusumetso efe bophelong ba Tsietsi ka kakaretso? (2)
- 21.5 Bapisa semelo sa Seipati le Mmabatho. (4)
- 21.6 Sekaseka se neng se qabanya Mmabatho le Mohlouwa leha Mohlouwa a se a re o phethisitse thomo ya hae ka ho leleka Tsietsi mosebetsing. (2)

MMOHO LE

Bala qotso ena ka tlhoko o nto araba dipotso tse e latelang. Hopola hore dipotso di itshetlehile ka dikahare tsa tshwantshiso yohle.

TEMA YA P

MOHLOUWA:	Bua hore o behwa ke eng kwano mosadi? Ke maoto ke oka ditlhabela ha o mpona ke le tjena. Ho na le kopano ya tshohanyetso eo ke lokelang ho potlakela ho yona hona jwale tjena.	
NALEDI:	Le nna ha ke a tlela ho dula kwano ntate.	
MOHLOUWA:	Jwale o tletseng?	5
NALEDI:	Moya wa ka o hlalathela thoteng tse tjheleng, ntate.	
MOHLOUWA:	Jwale o re ke o thuse kang ha e le moo moya wa hao o hlalathela thoteng tse tjheleng? Hona ke mang ya itseng ke tla kgona ho o thusa ka bothata boo ba hao? Keng eka o tla ntlela ka meleko tjee na mosadi towe?	10
NALEDI:	Ruri ke bua ke tiisitse ntate hore ke hloka thuso ya hao phareleng ena eo ke leng ho yona.	

- 21.7 Fana ka moelelo o otlolohileng wa Mantswe ana a Naledi: 'Moya wa ka o hlalathela thoteng tse tjheleng, ntate.' (1)
- 21.8 Ebe tjebahalo eo Naledi a neng a se a e na le yona nakong eo a neng a utlwana le Mohlouwa, e ne e jere phoqo ka tsela efe? (2)
- 21.9 Na o ka re tlhoko dingolweng e ile ya fihlellwa tshwantshisong ee? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 21.10 Hlalosa maele ana, 'E bona mahe, leraba ha e le bone' mme o a tlamahanye le se ileng sa etswa ke Naledi tshwantshisong ena. (2)
- 21.11 Hlalosa tshusumetso e bileng maikutlong a Tsietsi, nakong eo a neng a utlwela ka ho ratana ha Naledi le Mohlouwa. (2)
- 21.12 Sekaseka ka tshetshefo hore ebe ho hloka botshepehi ha Naledi ho bile le seabo sefe tshenyong ya lelapa la hae. (3)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

PUDUNGWANA 2022

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

DBE: E.M SKOSANA

UMALUSI: DR M MATSABISA

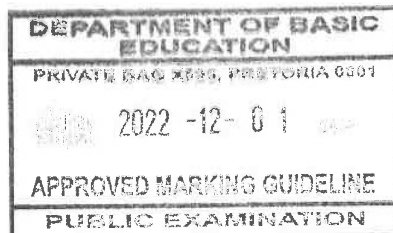
MALUSI: MP THITO

DATE: 01 DECEMBER 2022

DATE: 01 DECEMBER 2022

DATE: 01 DECEMBER 2022

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 24.

TATAISO YA HO TSHWAYA:

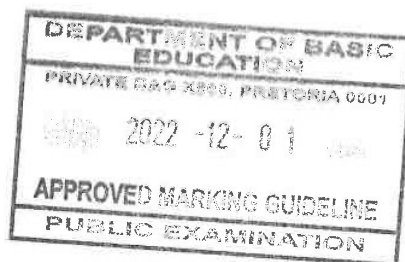
- Ha mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, tshwaya feela karabo ya pele (**Mohlalobuwa ha a lokela ho araba potso e telele le dipotso tse kgutshwane mofuteng o le mong wa sengolwa**).
- Haeba a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, (dithothokiso tseo a di rutilweng) tshwaya feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, tshwaya karabo ya pele ho karolo e nngwe le e nngwe ha feela a arabile e le nngwe ya dipotso tse kgutshwanyane le e le nngwe ya dipotso tse telele.
- Ha mohlalobuwa a nehelane ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse, mme ya bobedi yona e nepahetse, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele e e latelang.
- Ha dikarabo di nomorilwe di fosahetse, tshwaya ho ya ka memorandamo.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o thunthetsang moelelo, fosisa karabo e jwalo. Haeba mopeleto o fosahetseng o sa thunthetse moelelo, tshwaya karabo eo e nepahetse.

Potso tse telele:

- Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswa e behilweng (kgutshwane), se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Haeba moqoqo o le molelele haholo, tshwaya ho ya ka seo mohlalobuwa a se ngotseng o nto sekaseka sena le batshwai ba ka sehloohong. **Sebedisa ruburiki ya ho lekanyetsa e leqepheng la 3 le e leqepheng la 8 ho lekanyetsa moqoqo wa mohlalobuwa.**

Dipotso tse kgutshwane:

- Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a di-a-bulwa le di-a-kwalwa moo a lokelang ho qotsa, se behe kotlo.
- Bakeng sa dipotso tse bulehileng, se ka aba matshwao bakeng sa E/TJHE kapa KE A DUMELA/KE A HANA. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.
- Ha ho matshwao a ajwang bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho Abelwa matshwao.

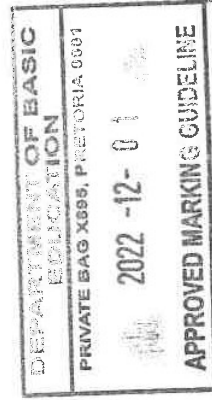
KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 10]

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehlang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatshoko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnelefatso (tisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng.	5-6 -O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hiwahlwa; di tsheheiswa ho tswa thothokisong. -Kutlwisiso ke e babatsehlang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	4 -O bontsha kutlwisiso, mme o hlalosa se botswang ka tshwanele. -O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang. -O hlahisitse dintlha tse utlwahlalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang. -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.	3 -O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshehetsa sehlooho. -Tse ding tsa dintlha tse hlahisitsweng ho tshehetsa sehlooho di ntle. -Tse ding tsa dintlha di tsheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	2 -O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang. -Ho batla ho se dintlha tse hlahisitsweng ho tshehetsa sehlooho. -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.	0-1 -Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang. -Dintlha tse tshehetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong. -Mohlalobuwa ha a utlwisise hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso.
MATSHWAO A 6					
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopeho, nehelano le tlhophiso ya mehopolo. Tshebediso ya puo, sehalo le setaele tse sebedisitsweng	4 -Sebopeho se hlahisitse ka tsela e momahaneng. -Dintlha di utlulotse hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele tse susumetsang le ho nepahala.	3 -Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang. -Tlhahiso ya mehopolo ke e utlwisisehang. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di nepahetse.	2 -O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopeho. -Tlhahiso ya mehopolo e a haela, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano. -Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehalo le setaele ha se tse loketseng.	1 -Sebopeho se bonahala se radiiwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopolo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Sehalo le setaele ha se tse loketseng.	0-1 -Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang. -Ho na le diphoso tse tshebhang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng.
MATSHWAO A 4					

ELA TLHOKO: Ha karabo ya mohlahlobuwa e tswile lekoteng mme a sa bua ka Dikahare hohang, feela a ngotse moqoqo wa boiqapelo, mo abele 0 bakeng sa dikahare le tshebediso ya puo.

Difuperweng tsa tataiso ena ya ho tshwaya di se sebeditse ntle le tumello

Phetla

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1****'KE LLA LE WENA' – TM Lekitlane****TATAISO HO BATSHWAI:**

Motshwai a bale nehelano ya mohlahlobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopeleng sa moqoqo. Sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwai a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: *Dikahare le Sebopelo le Tshebediso ya puo.*

Dikahare

- Nehelano e lokela ho hlahiswa sebopeleng sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo.
- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehileng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng, mme motshwai a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehelanong ya mohlahlobuwa. Ela tlhoko hore dintlha tsa mohlahlobuwa di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona. Ho be le kgokahano le momahano ya dintlha le diratswana.

Sebopelo le Tshebediso ya Puo

- Mohlahlobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopeleng sa diratswana tse momahaneng, mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.
- Puo, setaele le sehlo di sebediswe ka nepo temeng.

Karabo e ka lebellwang:**Selelekela**

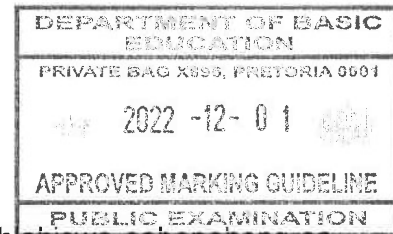
Thothokisong ena re tlo sekaseka kamoo sethothokisi se sebedisitseng phetapheto kateng ho finyelletsa molaetsa wa sona.

Mmele**Molaetsa**

Molaetsa o finyelletswang mona ke hore batswadi ba kgalemele bana ba bona ka nepo ho qoba hore ha ba se ba hodile ba hlolehe ho ikemela.

Phetapheto ya moelelo

Melathothokisong ya 1, 2, 3, 6, 9, 11, 13 le 14 ho sebedisitswe **phetapheto ya moelelo**. Molathothokisong wa 1 re e fumana mantsweng ana; **'mpowane'** le **'thatohatsi'**. Molathothokisong wa 3 e botjwa ka tshebediso ya mantswa **'sa mmokotsane'** le **'phohomela'**. Molathothokisong wa 6 re fumana mantswa **'bipetsana'** le **'hemesela'** molathothokisong wa 9 e bopilwe ka mantswa **'qabana'** le **'fapana'**. Molathothokisong wa 11 re fumana mantswa **'ho se e latswe'** le **'ho se e tsebe'**. Molathothokisong wa 1 phetapheto ena ya moelelo e sebedisitswe ka sepheo sa ho hlakisa kamoo ngwana a neng a ratwa ke motswadi wa hae kateng. Melathothokisong ya 1 le 2 ho sebedisitswe mantswa ana; 'Boseyeng' le 'Bongwaneng' ho hlakisa hore sethothokisi se ne se hlile se sa le senyane haholo ha se ne se qala ho bokotswa ke motswadi wa sona.

Molathothokisong wa 3 e hlakisa hore ngwana o ne a lla selo se bohloko ha a ne a tswa bapala le metswalle ya hae. Molathothokisong wa 6 e re bontsha kamoo motswadi a neng a halefa kateng ha a ne a tswa ho ya lwanela ngwana wa hae. Molathothokisong wa 9 e totobatsa hore motswadi o ne a lwana le baahisane ba hae ka lebaka la dintwa tsa bana. Molathothokisong wa 11 e hatella ntlha ya hore o ne a sa kgalemelwe hohang ke motswadi wa hae. Phetapheto e sebedisitswe ho hlakisa moelelo wa hore ngwana o ne a sa kgalemelwe hohang a bile a sa lokisetswe ho kgona ho ikemela ha a se a hodile.

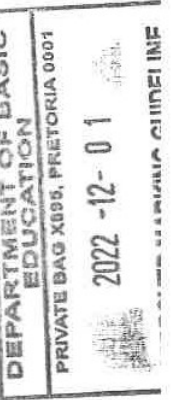
Melathothokisong ya 13 le 14 sethohokisi se hlakisa hore se marapo a bonolonolo hoo se hlohang le ho rarolla le mathata a sa reng letho kahoo se ananela bofokodi ba sona.

Phethelo

Sethothokisi se lemosa batswadi hore ba kgaleme bana ba bona ba sa le banyane. Ba tlohelle ho ba bokotsa hobane ka moso ba tla be ba qakehile, ba sa kgone ho ikemela le ho etsa dintho tsa bona ka nepo.

POTSO YA 2: 'RATO LA KA' – MT Lekitlane

- 2.1 Lentswe le tlohetsweng ke '*letsatsi*'. ✓
Ho fokotsa bolelele ba molathothokiso/ Ho potlakisa morethetho wa molathothokiso. ✓ ✓ (3)
- 2.2 Ho hokahanya melathothokiso ya 6 le 7, sepheo e le ho fetisa mohopolo o reng '*la tjhaba*', o hlahellang moleng wa 6 ho o isa moleng wa 7.
Ho hatella/toboketsa ho tjhaba ha letsatsi leha a ne a sa batle hore le tjhabe. ✓ ✓ (2)
- 2.3 Ke maikutlo a ho sarelwa. ✓ Mmadi o sarelwa ka lebaka la ho bona sethohokisi se sa kgone ho iteanya le moratuwa wa sona. ✓ (2)
- 2.4 Moelelo o otlohileng wa molathothokiso wa 8 ke hore sethohokisi se ne se hlobaetse. ✓ (1)
- 2.5 Ho toboketsa lentswe le qatsohisitsweng, e leng '*diphateng*', ✓ ho hlakisa moelelo wa hore o ne a sa kgaleha moo a neng a le teng, o ne a kakalletse feela kaha mehopollo e ho moratuwa wa hae. ✓ (2)

[10]

POTSO YA 3: 'BA ILENG BA ILE' – Jacques G Mocoancoeng

- 3.1 Diolo tse motopo hantlentle ke mabitla a mangata a bahlabani ba shwetseng Yuropa. ✓ (1)
- 3.2 E hlakisa moelelo wa hore bahale ba ntwana ba patilwe moo (Diolo). ✓ ✓ (2)
- 3.3 Sejura se sebedisitswe bakeng sa ho katla/kgina molathothokiso.
Ho fa molathothokiso morethetho
Ho fokotsa bolelele ba molathothokiso oo. ✓ ✓ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]

- 3.4 Ke sehalo se kgothatsang/se bontshang ho ba motlotlo. ✓ Bahlabani ba neng ba ilo lwana ba shwele ba le motlotlo hobane ba ne ba ilo phethisa mosebetsi wa bona. ✓ ✓
[Tshwaya sehalo se le seng feela] (3)
- 3.5 Ho toboketsa mantswe a qatsohisitsweng, e leng, 'e wetse', ka sepheo sa ho hatella moelelo wa hore bothata bo hlahile Yuropo kahoo bahlabani ba Afrika Borwa ba ne ba lokela ho ya thusa ntweng eo. ✓ ✓ (2)
[10]

POTSO YA 4: 'DIKANO' – JM Nkutha

- 4.1 Moelelo o otlohileng ke wa hore o tswetswe ke Maria ya neng a se na sekodi. ✓ (1)
- 4.2 Hodimo ✓ le tlase. ✓ (2)
- 4.3 Melathothokisong ya 14 le 15. ✓ Ka sepheo sa ho lekanya bolelele ba melathothokiso ho e fa morethetho/Ho toboketsa le ho thathiselletsa moelelo wa lentswe lena 'phaphatheha'. ✓ ✓
[Tshwaya mola le tshehetso e le nngwe feela] (3)
- 4.4 Sehalo sa boitelo le kananelo ka sepheo sa kgothaletsa batho ho inkela makgabane ao a boitelo ba Josefa. ✓ ✓ (2)
- 4.5 Ho toboketsa mantswe a qatsohisitsweng e leng, 'a phaphatheha ka nna', ka sepheo sa ho hatella moelelo wa hore Josefa o ile a mamela taelo ya Modimo mme a tloha moo Jeso a hlahetseng teng ho ya sebakeng se bolokehileng. ✓ ✓ (2)
[10]

POTSO YA 5: 'O EMETSENG' – TJ Mahapa

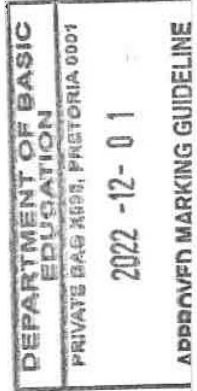
- 5.1 Kgonyetso e botjwa ka lentswe 'thunya' ✓ bakeng sa sethunya, bohlokwa ba yona ke ho fa lentswe *sethunya* sefutho/lebatama/Ho fokotsa bolelele ba lentswe/molathothokiso/Ho potlakisa morethetho wa molathothokiso oo. ✓ ✓
[Tshwaya lentswe 'thunya' le bohlokwa bo le bong.] (3)
- 5.2 Lebitsa le sebedisitswe ka sepheo sa ho ngoka thahasello ya ho mamela le ho hlokomedisa motho hore a eme a thuse setjhaba ho lwanela bophelo bo botle. ✓ ✓ (2)
- 5.3 Anastrofi e sebedisitswe ka sepheo sa ho toboketsa lentswe leo le qatsohisitsweng e leng 'ntwa' ho totobatsa hore ba ile ba e qholotsa e sa le hole. ✓ ✓ (2)
- 5.4 Le hlakisa ho makala ha sethokhosi se makatswang ke motho ya sa batleng ho thusa ntweng e tobileng setjhaba kaofela. ✓ (1)
- 5.5 E, e na le tshusumetso. E susumetsa motho ka mong hore a eme ka maoto ho lwanela tokoloho ya naha ya habo le bophelo bo botle hape a be le lehlakore leo a le tshehetsang. ✓ ✓ (2)
[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YA LAPENG [MATSHWAO A 25]

	5. Phihlollo e babatsehlang 12–15	4. Phihlollo e supang bokgoni 9–11	3. Phihlollo e mahareng 6–8	2. Phihlollo ya motheo feela 4–5	1. Phihlollo e haeliang 0–3
DIKAHARE Kutlwisiso ya potsa, botebo ba tshakatsheko ya taba (sehlooho), kutlwa halo le nneletso (iisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng. MATSHWAO A 15	-Karabelo e hlahisitse ka tsela e babatsehlang: 14–15 -Karabelo e hlahisitse ka bokgabane: 12–13 -Sehlooho se manollotswe ka botebo -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hiwahiwa tse tshahetswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehlang ya sengolwa.	-O bontsha kutlwisiso, mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwalalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.	-Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utlollotsweng ka bottlalo -Tse ding tsa dintlha di tshahetsa sehlooho -Dintlha tse ding di tshaheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.	-Kutlwisiso ke e haeliang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka bottlalo. -Ke dintlha tse fokolang feela tse tshahetsang sehlooho. -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaellanang le sehlooho -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa	-O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso -Dintlha ha se tse kgodisang -Mohlalobuwa ha a utlwisise hantle mofuta ona wa sengolwa.
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopeho, tlhophiso ya mehopolu le nehelano e nang le neelitsano e momohaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitsweng temeng. MATSHWAO A 10	-Sebopeho se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotsweng hantle le ho nishetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse suitsitseng, tse susumetsang le ho nepahala	-Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang. -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitse ka tsela e momahaneng. -Dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang. -Puo, sehlo le setaele boholo di nepahetse.	-O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopeho -Tlhalohanyo le momahano di teng leha di kgera -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlo le setaele tsona di batla di loketse -Tlhaliso ya mehopolu e a haela, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano -Puo ya diratswana e batla e nepahetse	-Sebopeho se bonahala se radliwe ka tsela e fosahetseng -Mehopolu ha e hlalitse ka tsela e hlalohanyehang -Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse -Sehlo le setaele ha di a lokela mosebetsi -Puo ya diratswana e fosahetse.	-Kgaello ya ho rata sebopeho ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolu -Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahitse tema e fokolang haholo -Puo ya diratswana e fosahetse
MATSHWAO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

Difuperweng tsa tataiso ena ya ho tshwaya di se sebediswe ntle le tumello

Phetla

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopeho le Tshebediso ya Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA HLOKO: Ha karabo ya mohlahlobuwa e tswile lekoteng, motshwai a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlahobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlahobuwa a bontsha kamoo batho ba batsho ba leng botswa hape e le dinokwane tse phelang ka ho nkela batho ba bang ding tsa bona kapa e leng batho ba kgothetseng kateng. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlahobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mohlahobuwa a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo tse totobatsang hore batho ba batsho ba Maforika ke batho ba botswa ba sa rateng ho sebetsa kapa ke batho ba kgothetseng.

Phethelo

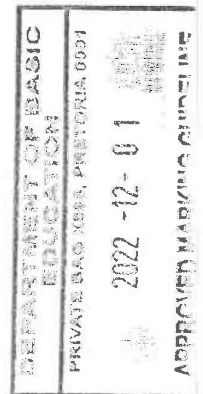
Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

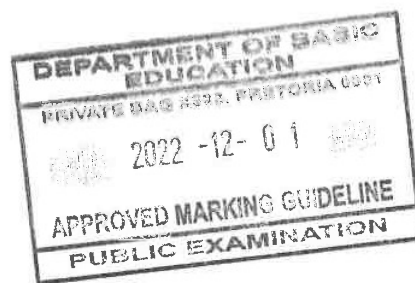
[25]**POTSO YA 7: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

- 7.1 E re bolella hore Tseleng o behile sethunya mokokotlong wa mokganni hore a se tsose dibata masene kaha ba qeta ho mo nkela tjhelete. ✓ (1)
- 7.2 Ba ne ba rerile ho nkela mokganni tjhelete e lefuwang ke bapalami ba bese. ✓ (1)
- 7.3 Mohanuwa o ile a ratana le Makgaola a ntse a ratana le Tsietsi. ✓ (1)
- 7.4 Tsietsi o fihlile Bloody Inn e le monnamoholo ya kopang mosebetsi a bile a iphetola lebitso a ipitsa ka la Jane Moloi ka sepheo sa ho tla batla phofu ya hae moo kaha e ne e nwellla jwala sebakeng sena. ✓ ✓ (2)
- 7.5 Sesosa ke ho qoba ho ya tjhankaneng ka ha o batla ho ya batla lefa la hae leo a le nketsweng ke rangwanae mme ditlamorao ke hore jwale Tsietsi o dula a batlwa ke mapolesa. ✓ ✓ (2)
- 7.6 Tsipane ke mothusi wa Tsietsi. ✓ O thusitse Tsietsi ntweng ya hae ya boiphethetso a ba a mo qobisa dikotsi tse neng di mo tobile. ✓ (2)
- 7.7 Ke maemong ao Tsietsi a ileng a iphetetsa ka lefu la Tseleng ka ho bolaya babolai ba hae kaofela ho na le hore a ba tshwarele. ✓ ✓ (2)

Difuperweng tsa tataiso ena ya ho tshwaya di se sebediswe ntle le tumello

- 7.8
- Sekama Molollope ke mophetwa ya ratang mejo kaha o ile a kena dikamanong tsa lerato le Mohanuwa ho iphumanela tjehele ha bobebe.
 - O dumela ho thusa Mohanuwa ho tsoma Tsietsi hore a tle a be le tjehele, a sa kgathalle hore o e fumana ka mokgwa o jwang. ✓ ✓
- [Tshwaya e le nngwe feela]** (2)
- 7.9 Tsietsi o ile a hopola dikamano tsa lerato la hae le Mohanuwa mme a hopola ho se tshepahale ha Mohanuwa ha a ne a ratana le Makgaola empa a ntse a ratana le yena Tsietsi. ✓ ✓ (1)
- 7.10 Sebapalo o kgahlanong le taba ya ho nyala athe Tsietsi yena o ikutlwa a rata Tseleng hoo a bileng a batla ho mo nyala. ✓ ✓ (2)
- 7.11 E qholotsa maikutlo a ho kgena. ✓ Hobane e ka nna ya senyetsa Letotolo mosebetsi ho bahiri ba hae. ✓ (2)
- 7.12 Bana ba ne ba sa tshwarwe ka ho tshwana kaha boTsekiso bona ba ne ba kena sekolo ha Tsietsi yena a kgethollwa mme a etsiswa mosebetsi wa lelapa o boima ho feta dilemo tsa hae. ✓ ✓ (2)
- 7.13 Tjhe. Mmamasolomane ke motho ya tshwarang sekgopi kaha o ile a kgetholla Tsietsi baneng ba hae a mo sotla hobane mma Tsietsi o ne a re Mmamasolomane o bapala ka kgaitsemi ya hae Kotsi. ✓ ✓ (2)
- 7.14 Mmamasolomane o ne a batla hore Tsietsi e be lekgoba la hae kaha o ne a sa batle hore a ye sekolong jwalo ka bana ba bang empa Kotsi yena o ne a batla hore a kene sekolo mme sena se entse hore Tsietsi a iswe sekolong kamora nako. ✓ ✓ ✓
Ho iswa ha Tsietsi sekolong ho ne ho qabanya Kotsi le mosadi kaha Mmadibakiso o ne a re ho hotsho mahlong ho Tsietsi ha a lokela ho ya sekolong empa ha a batla ho mo sebedisa ka thata o ne a mmita mokgifa. (3)
- [25]**

POTSO YA 8: DIEPOLLO – T Seema**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlahobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlahobuwa a bontsha kamoo bomme e leng batho ba tsotellang le ho ba le kutlwelobohloko kateng. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlahobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona, mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae. O tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamoo bomme ba bukeng ena e leng batho ba tsotellang kapa ba nang le kutlwelobohloko kateng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng]

[25]**POTSO YA 9: DIEPOLLO – T Seema**

- 9.1 E qolotsa maikutlo a ho qenehela kaha Diepollo kaha o ne a iphumana a se a le bodutung haesale Dibakiso a tloha sepetlele sa Mmadiako. ✓ ✓ (2)
- 9.2 Diepollo o ne a ikutlwa jwalo hobane o ne a se a ipona a tlo hloka ba habo ha a hloleha ho thusa Mmamolete kaha o ne a mo nka e le wa leloko. ✓ (1)
- 9.3 Ke ya hore malomae Theko a batle ho mo nyadisa ho monnamoholo Mothofeela. ✓ (1)
- 9.4 Ke hobane ba ne ba re nkgono o a loya mme ebile ba ne ba qala ho mmona a tsamaya le motho eo ba neng ba sa mo tsebe. ✓ (1)
- 9.5 Ke hobane o ne a batlwa ke sepolesa ka baka la seabo sa hae dipolotiking. ✓ ✓ (2)
- 9.6 Diepollo o ne a sa tsebe hore nkgono ke moloi mme ha a fihla kgotla o ile a fumana nkgonae eo a tsebang hantle hore o mo siile lapeng e le yena eo e leng Sebonwang. ✓ ✓ (2)
- 9.7 Ke motshehetsi wa Diepollo. ✓ O mo file tlhahisoleseding e ileng ya mo thusa ho fumana batswadi ba hae. ✓ (2)
- 9.8 Ke ketsahalo eo ho yona ngaka e entseng hore motho e mong a tswale kettele bakeng sa ho beleha ngwana. ✓ ✓ (2)

Difuperweng tsa tataiso ena ya ho tshwaya di se sebediswe ntle le tumello

- 9.9 E fedisitswe ke ha mapolesa a sa fumane Zeblon ha Diepollo nako le nako ha a mmatla mme a qetella a nyahame. ✓ ✓ (2)
- 9.10 Bo mo pepesa e le mophetwa ya masene kaha o kgonne ho phelekanyetsa le ho tswedipana ka mapolesa hoo a qetelletseng a sa mo fumane. ✓ ✓ (2)
- 9.11 Diepollo o bolela hore ho sa ntse ho tla tla mathata a fetang ao a iphumanang a le ka hara ona. ✓ (1)
- 9.12 Motsotso wa tsitsipano o botjwa ke ho lemoha hore Diepollo o tlo iphumana a le kotsing e kgolo ha mosadi wa lekgowa a ka tseba hore ke yena ya tlisitseng lenane leo la bakudi moo ho tla fetolwa. ✓ ✓ (2)
- 9.13 Diepollo o na le matla leruong la ntatae mme tomatso e hlahiswa ke ha Mmapelepele a ne a hana ha ho rekiswa dikgomo tsa habo Diepollo bakeng sa ho fumana tjehelete e tlang ho lefella thuto ya hae. ✓ ✓ (2)
- 9.14 E, bo mo tswetse molemo hobane o qetelletse a tsebile se etsahetseng ka batswadi ba hae a ba a fumana moo bana babo ba dulang teng.

KAPA

Tjhe, ha bo a mo tswela molemo hobane ha a ka a tseba batswadi ba hae kaha ba ne ba se ba hlokahetse ka bobedi. ✓ ✓

[Tshwaya e le nngwe feela]

(3)
[25]

POTSO YA 10: MME – NP Maake**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlahobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlahobuwa a bontsha kamoo bomme e leng batho ba tsotellang le ho ba le kutlwelobohloko kateng. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlahobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona, mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae. O tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamoo bomme ba bukeng ena e leng batho ba nang le tsotello le kutlwelobohloko kateng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

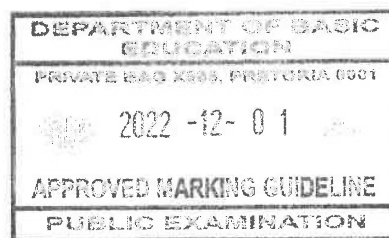
[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 11: MME – NP Maake**

- 11.1 'Rakgadi o ne a itlhotlhorile le sente ya ho qetela tekenyaneng eo a neng a ntse a e boloka bankeng.' ✓ ✓ (1)
- 11.2 Ke yena ya kgothaleditseng Dikeledi hore a nyalwe ke Thollo. ✓ (1)
- 11.3 Se re senolela hore batho ba tikoloho eo ba ne ba dumela hore matlo ho tjha mabapi ke ka hona ntate Mahloko a ileng a itahlela ka setotswana tlhophisong ya lenyalo la Dikeledi leha e ne e se wa leloko. ✓ ✓ (2)
- 11.4 Bafokeng ba Matatiele ba ne ba tseba Thollo a na le mosadi osele eseng enwa wa Kgauteng mme ebile ba nyatsa basadi ba Kgauteng, ke ka hona ba neng ba sa mo hlomphe. ✓ ✓ (2)
- 11.5 Tsekiso
- Ha a tshepahale hobane o ratane le kgarebe e nngwe a ntse a ratana le Dikeledi ebile ha a hlomphe Dikeledi o mo tshehisa ka baithutimmoho le yena. ✓ ✓
- Thollo
- Thollo ha a tshepahale hobane o nyetse Dikeledi ka bonokwane a bile a romme metswalle ya hae ya komponeng bao e seng ba leloko ho ya mo nyalla/O nyetse Dikeledi a sa ka a buisana le yena pele ✓ ✓ (4)

- 11.6 Diseko ha a na kgotso. O ne a sa dumelle bana le batho ba motseng ho kena motseng wa hae.
Diseko ke mophetwa ya nang le kgotso. ✓ O ile a boloka sephiri se neng se ka qhala kgotso lelapeng la Thollo ha se ne se ka senoleha. ✓ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]
- 11.7 Mmisi Lekena o ne a sa thabela taba ya hore Dikeledi a tlohele sekolo kaha o ne a labalabela ho mmona a rutehile a bile a fihlelletse tabatabelo ya hae ya ho ba ngaka ya meno. ✓ ✓ (2)
- 11.8 Dikeledi o ile diphateng kapele hobane o ne a se a na le maikutlo a ho itshola/ ho ikwahlaya ka qeto eo a inkileng ya ho dumela ho nyalwa ke Thollo Mofokeng. ✓ (1)
- 11.9 Ke hore o ne a robetse hodima lebitla la motho eo a sa mo tsebeng. ✓ (1)
- 11.10 Sesosa ke ha Dikeledi a bona Tsekiso a nyamella dihlahlaneng le ngwanana e mong mme ditlamorao e bile tse bosula tsa ho lahlana ha bona yaba Dikeledi o qetela a se a itahletse monneng e moholo ho yena hore a mo nyale. ✓ ✓ (2)
- 11.11 Bafokeng ba Matatiele ba ile ba nyatsa Mmateboho ka le reng o iketsetsa boithatelo ha ngwana bona ka ho tshwarela mosebetsi wa lefu la Mme moo feela ba hloleha ho bona phoso ho Thollo ya neng a ile a siya mosadi lapeng Matatiele a nyala e mong eo ba sa mo tsebeng mona Kgauteng. ✓ ✓ (2)
- 11.12 Ke lewa la ho hetla morao leo ka lona Mmateboho a ileng a hopola mohlang a thonakileng sepatjhe sa Thollo le ha rakgadi a ne a se kgutlisetsa ho monga sona. ✓ ✓ (2)
- 11.13 Letsatsi pele ho lenyalo la Dikeledi, o ile a ferekana maikutlo hoo a qetelletseng a tswile lapeng, a balehile. Sena se bontsha hore Dikeledi o ne a thoba lapeng hobane a ne a ferekantswe ke taba ya hore o tlo nyalana le motho eo a neng a se na dikamano tsa lerato le yena. ✓ ✓ ✓ (3)
[25]

POTSO YA 12: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlahobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlahobuwa a bontsha kamoo batho ba batsho ba leng botswa kapa e leng batho ba kgothetseng kateng. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlahobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshhetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshhetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo tse totobatsang hore batho ba batsho ba Maforika ke batho ba botswa ba sa rateng ho sebetsa kapa ke batho ba kgothetseng.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

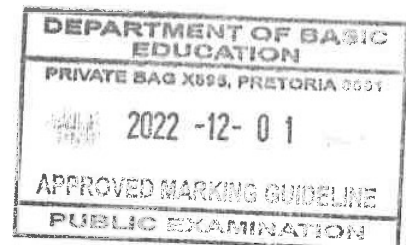
[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 13: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke**

13.1 Di re bolella hore Tutudu o ne a le mathateng, dira di mo dikile, ke ka hona Dikgapane a mo hlabang malotsana ka hore a itlhokomele. ✓ (1)

- 13.2
- Ke hobane o ne a entse kano ha a rapela hore ha a ka fumana mosebetsi o tla sebetsa ka boitelo.
 - Mohla a neng a iketela mosebetsi o ne a tshepitsitse hore o tla tlisa diphetoho sekolong sa Sedibeng.
 - O ne a hodisitse ka thata, a sebetsa ha boima lapeng la malomae, mme le dikontrakeng moo a qadileng ho sebetsa teng o ne a ntse a sebetsa ka thata.
 - O ne a sa lakatse hore baithuti ba phele ka thata jwalo ka yena, ke ka hoo a neng a sebetsa ka thata ho ntlafatsa maphelo a bona.
 - O ile a sokola ho fumana mosebetsi ke kahoo a neng a sebetsa ka thata ho nnetefatsa hore mosebetsi wa hae ha o fele.
 - Tutudu o ne a rata mosebetsi wa hae a bile a o boulella. ✓ (1)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- DEPARTMENT OF BASIC EDUCATION
- 13.3 Ke ka lebaka la hore o ntse a qwaile hore e se be Dikgapane o ntse a mo eka jwalo ka nakong yane a neng a mo rera le boThebe.
O ne a iphanyetsa Dikgapane a nahana hore o batla ho mo ekela ditabeng tsa marato. ✓ ✓ (2)
- 13.4 O bontsha tshkamelo le leeme ka tsela ya hore ditho tsa komiti ya sekolo di ne di sa batle ho hira Tutudu ya ipabotseng boiketong ba mosebetsi hobane e le moditjhaba, di batla ho fa ngwana wa mobu mosebetsi oo leha a sa araba hantle. ✓ ✓ (2)
- 13.5 Sesosa e ne e le setjhaba sa Thabure se mo tsohetseng matla mme ditlamorao ke ha Tutudu a lemoha hore batho ba kerekeng ba ntse ba mo rata le ho mo ananela.
Sesosa e ne e le hore o ne a lemohile hore setjhaba sohle se mo fetohetse empa ka lebaka la ho hloka bahabo le moo a ka yang teng, o ile a qetella a dutse hona mona Thabure. ✓ ✓ (2)
- 13.6 Dimama ke motlatsi/mothusi wa Thebe. ✓ O dumellana le Thebe ntlheng ya hore Tutudu a hatlwe kosene.
Ke mothusi wa Thebe hobane o ne a mo fa sebaka sa hore dikopano di tshwarelwe ha hae. ✓ (2)
- 13.7 Tiholo ke ha bobbe bo fumantshwa kahlolo. Re bona sena moo Thebe a iphumanang a le tsietsing ya ho hloka matla a ho lokolla batho bao a ba kentseng tjhankaneng mme a bile a ikopela tshwarelo. ✓ ✓ (2)
- 13.8
- O ile a rekela dihlopha tse tharo tsa sekolo diaparo tsa papadi ya bolo ya maoto.
 - A ntsha batshwaruwa tjhankaneng ka ho ba lefella ka tjelete ya hae. ✓
 - A lefella dibini tsa kereke dibese tse pedi tsa ho ya ditlhodisanong tsa mmino. ✓
- [Tshwaya tse pedi feela]** (2)
- 13.9 O ile a fetohela morero wa ho thusana le Thebe mabapi le ho diha Tutudu yaba o se a lemosa Tutudu ka kotsi e mo tobileng. ✓ (1)
- 13.10 Lebaka ke hore boThabang ba ne ba tsejwa ka botlokotsebe.
Thebe o ne a sa batle hore ho hlahelle ntlha ya hore ke yena monga mmomori wa ho diha Tutudu, a batla ho bonahale eka ke bana ba sekolo ba rerileng sena. ✓ (1)
- 13.11 Mongodi o sebedisitse lewa la ho hetla morao ✓ nakong eo Tutudu a neng a hlalose tsa Dikgapane ka tsa kgolo ya hae e neng e le boima hoo Dikgapane a ile a ba a sisa pelo. ✓ (2)
- 13.12 E re bopela tharahano. ✓ Morero wa Thebe o ile wa nyopa, kahoo re bona ho hlaha qabano dipakeng tsa bona. ✓ (2)
- 13.13 Mmantefeleng ke mme ya hlokang kgalemelo baneng; ✓ ke ka hona a kgothalletsang moradi ho ratana le titjhere Tutudu. ✓ (2)

- 13.14 Tutudu o ile a bintsha dibini tsa kereke ka bokgabane bo boholo hoo qetellong Mmatsepedi, leha a ne a e na le lenyatso le itseng ho yena, a ileng a fetola maikutlo a hae, yaba o se a ananela boteng ba hae ka hara motse wa Thabure. Kahoo, re bona makgabane a ntsha motho ya nang le nnete ho Mmatselapedi.
✓ ✓ ✓

(3)
[25]

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO

POTSO YA 14: KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela

Selelekela

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa sekapolelo se reng ho ba mona le lefufa ho ja ho monga ona se bolela eng. A tswela pele ka ho bontsha hore ke mang ya sebeditseng ditaba ka ho ba lefufa le mona. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a dumellane le yena ntlhakemong ya hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae; o tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya moqoqo wa hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]

POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE

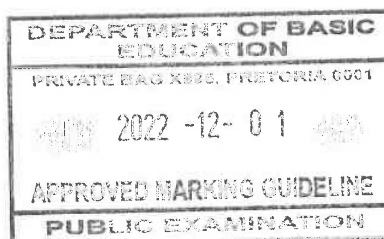
KE QATI E A LOMISANWA

- 15.1 Thoane. ✓ (1)
- 15.2 Ha ho boloditswe ho a ilwa mme marumo a behwa fatshe, jwale Barolong ba ne ba sa itokisetsa ntwaka kaha ba ne ba boloditse. ✓ ✓ (2)
- 15.3 Hodiotswana la Ramakakane ✓
Hodiotswana la boRamoretlo Lephatswa. ✓ (2)
- 15.4 O sentse kgotso e neng e rena ho Barolong ka ho ba hlasela kaha ba ne ba itokisetsa ditaba tsa moetlo (mohlaba), ba qhwaollotse dikobo, ba iketlile. ✓ (2)

- 15.5 Lehodiotswana ke maemo a lehodimo a hlonameng, a sefelo se tsamayang ka lebelo le phahameng. Tshwantshiso ena e hlakisa hore Bakgatla ba ile ba nka Barolong ka lekgarakgara, ba ba hlasela kapele ba ba hlokisa sebaka sa ho iphumana. ✓ ✓ (2)
- 15.6 Bakgatla ba futuhetse Barolong ba boloditse mme ba ne ba sa lebella phutho eo. ✓
Ba ba futuhetse ka lebelo la lehadima ka morero wa ho ba tima sealolo. ✓ (2)
- 15.7 La mo kupetsa hore a se bonahale yaba le a mmolaya. ✓ ✓ (2)
- 15.8 Ho bolelwa ka sefelo se tsamayang ka lebelo le phahameng. ✓ ✓ (2)
- 15.9 Ke mantswe a reng 'Ba re e ne e re'. ✓ (1)
- 15.10 Ke ntlha ya hore ba ne ba sa mmone a ile ho ya tsoma mme ba ne ba ipotsa hore o ja eng e bile ha a tshwane le bona ka tshobotsi. ✓ (1)
- 15.11 Ho ne ho sa nepahala. Ha ho motho ya etseditsweng ho phela a le mong jwalo ka sehlekehieke mme morwetsana o ne a lokela hore le yena a etelwe. ✓ ✓ (2)
- 15.12 Ke motho ya nang le qenehelo le lerato. O ile a bona ho le molemo hore a etele ngwanana hore a tle a kgone ho mo thusa. ✓ ✓ (2)
- 15.13 Ke bahanyetsi. ✓ Ba kgahlanong le mohlankana ya thusitseng ngwanana ya neng a dula haufi le bona. ✓ (2)
- 15.14 O ne a rerile ho re ruta hore batho ba a hlokana. Ngwanana o ne a hloka motho ya ka mo tsotellang mme mohlankana yena o ne a hloka molekane ya ka dulang le yena. ✓ ✓ (2)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 16: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho sekaseka, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha a sekaseka maele ana a reng: *'Thupa e kojwa e sa le metsi'* Se ka boela sa fana ka mehlalanyana ya diketso tseo re ka reng ke tsa ho kgahlwe ke none e feta e hlotsa. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlalobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo a le tshehetsang a le sireletse ka mehlala mme a be a hlahise ntlhakemo ya hae malebana le seo maele a se boelang.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le hore ngwana e mong le e mong o lokela ho kgalemelwa hore a tle a tsebe ho hlalohanya tse nepahetseng ho tse fosahetseng.

Phethelo

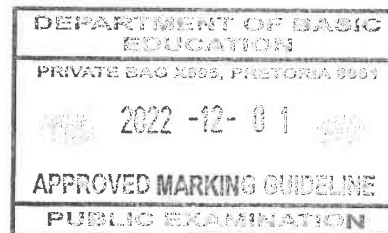
Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]**POTSO YA 17: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'HA LE THAKGISWE' – SM Mangali**

- 17.1 Ke ho ya tsebisa Makau hore o kgonne ho tla le ditho tsa phofu eo a e bolaileng. ✓ (1)
- 17.2 Kamano ena e kotsi kaha Kotopi le Makau ba retlile motho bakeng sa ho fumana ditho tsa mmele wa hae. ✓ ✓ (2)
- 17.3 Ho bontsha hore o se a ikwahlaya ka ketso ya ho bolaya Moletsane. ✓ (1)
- 17.4 O ne a tseba hore Makau o tumme ka diretlo mme seo se ne se sa mo thabise. ✓ (1)
- 17.5 Ha Moletsane a se a retlilwe, Kotopi o ile a phofa mme dipuong tsa hae o ne a itatola hore ha se yena mmolai. Mohatsa Kotopi, Sebuweng, le yena o ne a na le dipelaelo tsa hae mme o ne a bile a bolella monna hore o nkgalefotha ho ketsahalo ya ho retlwa ha Moletsane kaha ke mona o se a duletse ho phofa. ✓ ✓ (2)

- 17.6 Ke qwaketsano dipakeng tsa Makau le Kotopi hobane ha ba sa dumellana ka mmommori wa bona mme Kotopi o se a bile a itshola. ✓ ✓ (2)
- 17.7 Batswadi ba Kotopi e ne e le dihwai tse sebetsang ka thata, tse dumelang hore motho o ja ka mofufutso wa phatla ya hae ha Kotopi yena o ne a batla borui ka tsela e fosahetseng, ya ho sebedisa diretlo. ✓ ✓ (2)
- 17.8 Tiholo ke ha bobbe bo fumantshwa kahlolo. Tjhe, Tiholo ha e a fihlellwa hobane Kotopi le Rampou ba qetelletse ba bolaile Moletsane ya se nang molato bakeng sa hore ebe Kotopi o ile a itshebeletsa ho atolosa lefa la hae. ✓ ✓ (2)
- 17.9 Lewa lena le re totobaleditse tsa moo Kotopi a tswang teng ha a bolela hore o tswile lapeng a sa bonwa ke motho le bile le re tjobela pele ho se tla etsahala nakong e tlang. ✓ ✓ (2)
- 17.10 Rampou o ne a sa tshoha hohang nakong eo ba rerang ho bolaya Moletsane athe ha e le Kotopi yena o ne a tshohile hoo a neng a tsamaya a tshoha difotle. ✓ ✓ (2)
- 17.11 Makau o ile a bolella Kotopi hore o lokela ho fumana motho ya tla retlwa, mme Kotopi o ile a fumana Rampou ya ileng a re o se a e na le phofu e leng Moletsane, eo a tlang ho mo fumana ha bobebe kaha o tseba moo a tsubelang matekwane teng. ✓ ✓ (2)
- 17.12 Ketso ena e qholotsa maikutlo a kgalefo/a ho sithabela/a ho utlwa bohloko ha e le moo ho bolauwa motho ntle le mabaka. ✓ (2)
- 17.13 Mongodi o atlehile. Sebuweng e ne e le mosadi ya buang se maikutlong a hae ka pele mme o ne a sa tshabe ho otlala ditaba phatlantjhotjho ha a bolella monnae hore lefu la Moletsane le bakilwe ke monna eo wa hae. ✓ ✓ (2)
- 17.14 Ha ho a nepahala. Ho ya ka maemo a matle a phedisano ha se toka ho atleha kapa ho ithuisa ka tshebediso ya ditho tsa mmele wa motho e mong/Ditho tsa mmele wa motho ha di na matla a ho tlisetsa batho mahlohonolo. ✓ ✓ ✓ (3)

[25]

POTSO YA 18: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho sekaseka, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha a sekaseka maele ana a reng: *'O se kgahlwe ke none e feta e hlotsa.'* Se ka boela sa fan aka mehlalanyana ya diketso tseo re ka reng ke tsa ho kgahlwe ke none e feta e hlotsa. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlahlobuwa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo a le tshehetsang a le sireletse ka mehlala mme a be a hlahise ntlhakemo ya hae malebana le seo maele a se boelang.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le hore thuto ke senotlolo sa bophelo.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kang ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlahlobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

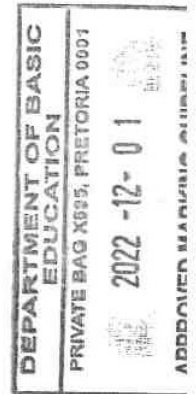
[25]**POTSO YA 19: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki**

- 19.1 Diketsahalo tsa qotso ee di etsahalla lelapeng ha Pitso. ✓ (1)
- 19.2 O ne a nwele haholo kahoo o fihlile a se a ntse a itahlela dikobong. ✓ ✓ (2)
- 19.3 Molefi o nahana eka batho bohle ba nwang jwalo ba na le boitshwaro bo bobele e bile ba hloka boikarabelo. ✓ ✓ (2)
- 19.4 O ile a hana ho bekwa ka hore a hle a nyehlise kobo eo a neng a e apeswa ya bohadi/A hana lebitso la bongwetsi leo a neng a le fuwa. ✓ (1)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 19.5 Lewa la boipuiso le sebedisitswe ka sepheo sa ho senolela babadi ho ngongoreha ha Molefi malebana le Morongwe ya ipherehetseng yena (Molefi) kaha sena se etsahala nakong eo Molefi a seng a qetile le maikutlo a hae hore ha a sa batla ho kena dikamanong tsa marato. ✓ ✓ (2)
- 19.6 Mothinya o sa lebellwang o iponahatsa nakong eo Pitso ya neng a tsejwa ka ho kgesa methokgo ya setso, a neng a dumela a bile a kgothalletsa sware sa hae hore ba tsamaye ba ilo batla ngaka ya methokgo e tla thusa ho phekola Molefi. ✓ ✓ (2)

Difuperweng tsa tataiso ena ya ho tshwaya di se sebediswe ntle le tumello

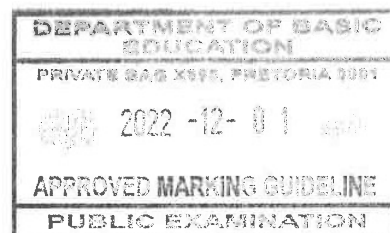

- 19.7 Molefi o hanne keletso ya hore a se lahle Montsheng, yaba o ba manganga mme a iphumana a wetse molekong wa basadi ba hlohang botshepehi.

KAPA

- Molefi o hanne keletso ya ho kopa thuso ngakeng tsa setso, yaba meriana ya Mapetla e e mo holofatsa habonolo. ✓ ✓ (2)
- 19.8 Mantswe ana a re bolella hore Morongwe ke ngwetsi e tellang, e nang le lenyatso e bileng e sa hlomphe batho ba baholo. ✓ ✓ (2)
- 19.9 Ngatane o ne a ja Molefi direthe ka ho ratana le Jwalane le Morongwe ka bobedi. ✓ ✓ (2)
- 19.10 - Ke ketsahalo eo ho yona Morongwe a thetsang Molefi ka hore o imme ngwana wa hae empa ho se jwalo.
- Ke ketsahalo eo ho yona Morongwe a thetsang Molefi ka hore o ya mosebetsing athe ha ho jwalo o ikela mabakeng a hae.
- Ke ketsahalo eo ho yona Morongwe a thetsang Molefi ka hore o ya mokgatlong wa sosaiti athe o ile kopana le motjhaufa wa hae. ✓ ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 19.11 Tiholo ke ha bobbe bo fumantshwa kahlolo. Tiholo dingolweng e fihlelletse hobane mongodi o fihlelletse sepheo sa hae sa ho bontsha hore ha motho a furalla setso sa hae, a ka qetella a iphumana a le tsietsing jwalo ka Molefi ya neng a se furalletse. ✓ ✓
[Tshwaya e le nngwe feela] (2)
- 19.12 Mantswe ana a ka buuwa ke Montsheng ha a lemoha hore o thusahetse hore Molefi a se mo nyale kaha ho totobetse hore ke monna ya se nang botsitso, ya kgahlwakgahlwang ke dikgarebe. ✓ ✓ (2)
- 19.13 Molefi o ile a thefuleha maikutlo hoo a ileng a nka qeto ya hore ba habo ba ye habo Jwalane ho ya batla dikgomo tsa bohadi tseo ba neng ba se ba di ntshitse. ✓ ✓ (2)
- 19.14 Ha se toka, Molefi o ne a lokela ho tlohela ho supa Montsheng dipha empa a ananele bofokodi ba Montsheng, a mo ahe hore a tle a be boemong bo batlwang ke yena. ✓ ✓ ✓ (3)

[25]

POTSO YA 20: MOFUTA WA POTSO E TELELE**LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba****Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho sekaseka, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha a sekaseka polelo e reng *ba bang ba bomme ke batho ba hlohang boikemelo le botsitso, ba fetofetolwang habonolo ke batho ba bang*. Se ka boela sa fana ka mehlalanyana ya diketso tseo re ka reng ke tsa ho hloka boikemelo le botsitso le ho fetofetolwa habonolo ke batho ba bang. Se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho, se nto hlahisa ntlhakemo ya mohlalobuwa.

Mohlalobuwa a ka lelekela ka ho hlalosa hore motho ya hlohang botsitso le boikemelo ke ya jwang. A boele a bontshe hore ke dintho dife tse ka etswang ke motho ya fetofetohang habonolo, a fetolwa ke ba bang. Moqoqo ona ke oo ho ona mongodi a sekasekang dikahare tsa wona mme a bontshe ntlhakemo ya hae ebe o leka ho susumetsa mmadi hore a utlwisise tlhakisetso ya hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa tlhaloso, mongodi o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, eo a batlang ho e hlalosa. O lokela ho hlalosa le ho ntshetsa ditaba tsa hae pele ka ho supa diketsahalo tse tshwantshisong tse tshehetsang sena.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng kapa diketsahalo tseo re kopanang le tsona bophelong ba nnete di sa lohella diketsahalang tsa buka. A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae. A boele a bontshe kamano ya diketsahalo le bophelo ka kakaretso mabapi le sehlooho.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya tlhaloso ya hae ka ho phethahala.

[Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.]

[25]

POTSO YA 21: LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba

- 21.1 - Tjhe, hobane ka lapeng la hae ha ho na kgotso dipakeng tsa hae le mohatsae ka baka la ho tejelwa ha Tsietsi a le mong mosebetsing. ✓
 - E, ha a le mosebetsing o kgona ho hlaba kgobe ka lemao hobane mohatsae ha a yo ho mo fata dipotso.

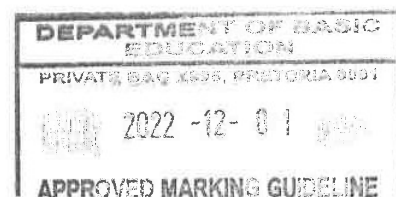
[Tshwaya e le nngwe feela]

(1)

- 21.2 - Lewa lena le sebedisitswe ho hlakisa maemo a ditaba ka ho bontsha hore Mohlouwa o tsielehile hobane mosadi o mo emelletse ka taba ya ho tejelwa ha Tsietsi a le mong empa Thapelo yena a siuwe.
 - Le sebedisitswe ka sepheo sa ho bontsha hore Mohlouwa o tsielehile kaha ha a maikemisetsong a ho bua nnete ya hore Tsietsi o tebetswe ka mabaka afe a le mong hobane seo se ne se ka qhala motse wa hae. ✓ ✓

[Tshwaya e le nngwe feela]

(2)

- 21.3 Bosoto ba Mohlouwa bo hlaka ka hore o hlahella e le motho ya tsebang ho swetsa basebeletsi ba hae leha ba mo sebeletsa ka botshepehi, ha a ba kgathalle mme o kgona ho ba ja direthe. ✓ ✓ (2)
- 21.4 Lebitso leo le bile le tshusumetso e mpe ya hore Tsietsi a dule a hlophihile a bile a salwa ke ditsietsi morao. ✓ ✓ (2)
- 21.5 Seipati ke sebadipi se kgopo hobane o ile a senya kgotso ya lapeng la ha Tsietsi ka ho susumelletsa Naledi hore a dumele ho ratana le Mohlouwa empa a nyetswe. ✓ ✓
- Mmabatho o kgopo e bile o leqoophe mme o ile a kgelosa monna wa hae hore a tebele basebeletsi ba hae ha ba kopa ho nyollelwa moputso. ✓ ✓ (4)
- 21.6 Ke hobane le hoja Mohlouwa a tebetse Tsietsi, Mmabatho yena ha a utlwisisa hore Thapelo o setse jwang kaha qetong ya bona, ba ne ba rerile ho ba leleka ka bobedi. ✓ ✓ (2)
- 21.7 Moelelo ke hore Naledi o ngongorehile ke ho lelekwa ha Tsietsi mosebetsing. ✓ (1)
- 21.8 Tjhebahalo ya Naledi e jere phogo ka tsela ya hore o ikgabisitse ka mabenyane le difaha tsa kgauta empa ntlo ya hae e ntse e le mokhukhu o kenelwang ke metsi a pula, hodima ho le jwalo yena le Tsietsi ba dutse hae ha ba sebetse. ✓ ✓ (2)
- 21.9 Tjhe, tlhoho ha e a ka ya fihlellwa tshwantshisong ena hobane Tsietsi o qetelletse a se a bolaila dibapadi tse se nang molato ho na le hore a buisane le mofumahadi wa hae hore a tle a fumane lebaka le mo susumeditseng hore a qetelle a ratana le Mohlouwa.
Mohlouwa le Naledi ba fumantshitswe kotlo ka lebaka la boitshwaro ba bona ba ho kena maratong a ka ntle ho lenyalo. ✓ ✓ (2)
- 21.10 Maele ana a bolela hore motho o kgahlwa ke se itseng empa a sa shebe bobeba sona mme le Naledi o ile a nkeha ke maqiti a Mohlouwa le maruo a hae, e le ha a nahana hore ho ratana le Mohlouwa ho tla kgutlisetsa Tsietsi mosebetsing athe o a ithetsa. ✓ ✓ (2)
- 21.11 Tsietsi o ile a thefuleha maikutlo ha bohloko hoo a ileng a ba a nka qeto ya ho bolaya bohle bao a nahanang hore ke majwe a kgopiso bophelong ba hae. ✓ ✓ (2)
- 21.12 Ka baka la ho tebelwa ha Tsietsi mosebetsing, Naledi o ile a qetella a mametse dikgothaletso tsa Seipati tsa hore a kene dikamanong tsa marato le Mohlouwa ka kgopolo ya hore Mohlouwa o tla mo kgutlisetsa mosebetsing, feela seo sa se ke sa etseha hoo qetellong Tsietsi a ile a ba a bolaya ditho tsa lelapa la hae kaofela. Sena se totobatsa taba ya hore bohloki bo ka laola motho hore a qetelle a hlokile botshepehi, a bile a fetohetse makgabane a matle a bophelo. ✓ ✓ ✓ (3)

[25]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80

